Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi, Kişilik ve İslam Aleminde Aklın Zevali isimleriyle ebook formatında üç tercümesi ile Kadı Kızı isimli bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri Uşak

Abdulhalim Durma

İçindekiler

13. Yüzyıl…1

XIV. Yüzyıl…3

XV. Yüzyıl…4

XVI. Yüzyıl…9

XVII. Yüzyıl…13

XVIII. Yüzyıl…18

XIX. Yüzyıl…25

XX. Yüzyıl…52

Ve Diğerleri…71

Banaz Evliyaları…78

Eşme Evliyaları…81

Karahallı Evliyaları…82

Sivaslı Evliyaları…87

Ulubey Evliyaları…96

Yer e İsim İndeksi…99

Kaynakça…101

XIII. Yüzyıl

1075'te İznik'in alınışının ertesi yılı Uşak ve çevresi Selçukluların hakimiyetine girer[1]. Bu hakimiyet Türklere karşı düzenlenen I. Haçlı Seferi'ne kadar sürer. 1097'de Eskişehir Muharebesi'ndeki yenilgi üzerine Bizanslılar Uşak ve çevresini tekrar ele geçirir. Burası XII. yüzyılın ikinci yarısına kadar sınır bölgesinde yer alır. Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un ölümünden (1180) iki yıl sonra Uşak tekrar Selçukluların egemenliğine geçer. II. Kılıcarslan'ın ülkesini on bir oğluna bölüştürmesi sırasında Uşak, Uluborlu ve Kütahya ile birlikte I. Gıyaseddin Keyhusrev'in payına düşer (1182). Kardeşler arasında başlayan taht mücadelesi esnasında şehir bir defa daha Bizans'ın eline geçer. Uşak yöresinde kalıcı hakimiyet I. Alaeddin Keykubad devrinde tesis edilir (1233). Ardından burası Germiyanoğulları'nın sınırları içinde kalır ve zaman zaman siyasi çalkantılara sahne olur.

1255 yılında Emir Şücaeddin Kızıl Bey tarafından yaptırılan *Çanlı Köprü* Çanlı Tabakhane, Çanlı köprü mahallindedir. 1255 tarihli kitabesindeki Emir Sipah Salar Şücaeddin Kızıl, Selçuklu Devletinin XIII. asır ortalarında yaşamış değerli bir emiri ve bir uç kumandanıdır[2]. Köprü, Uşak şehri içinden kuzey-güney

---

[1] Mehtap Özdeğer. Uşak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 42

[2] Orhan Dengiz. Uşak'ta bir köprü kitabesi Çanlı Köprü (H. 653-M. 1255)

istikametinde akan ve güneyde Banaz Çayı'na dökülen Dokuzsele Deresi'nin üzerinde yer alır.

Çanlı Köprü Uşak-Denizli yoluna geçit vermektedir. Tek gözlüdür ve ampir üslupta kemerlidir. Çok büyük taşlarla yapılmış bulunan bu köprünün eni 3 metre, uzunluğu 8 metre, yüksekliği 5 metredir. Çanlı Köprü Uşak'a 5 km uzaklıktadır. Kitabeleri 1970'li yıllarda çalınmış olan yapı 2015 yılında restore edilmiştir.

Diğer taraftan, Uşak Arkeoloji Müzesi'nde bulunan iki satırlık mermer kitabe parçasının, Anadolu Selçuklu sultanı I. Alaeddin Keykubad'a ait olduğu, Evliya Çelebi'nin Sultan Alaeddin Taş Han'ı adıyla tanıttığı Taş Han'a ait olduğu ileri sürülür[3].

---

[3] Sedat Bayrakal-Türkan Acar. Uşak'ın Türkler Dönemine Ait Bilinmeyen En Eski Kitâbesi

XIV. Yüzyıl

1381'de Kütahya ve yöresi sancak olarak Osmanlı şehzadesi Yıldırım Bayezid'e verilince Germiyan Beyi Süleyman Şah Kula kasabasına çekilir, vefatına kadar burada oturur. Uşak'ın, Kula'ya yakınlığı sebebiyle bir süre daha Germiyanoğulları'nda kaldığı düşünülmektedir. Oğlu Yakub Bey'in babasının sağlığında Uşak ve Şuhut taraflarında valilik yaptığı bilinmektedir (1362). Kosova Muharebesi'nden (1389) sonra II. Yakub Bey eski topraklarını geri almaya çalışır. Ardından Yıldırım Bayezid diğer Anadolu beylikleri gibi Germiyanoğulları Beyliği'ni de Osmanlı sınırları içine alır ve böylece Uşak da Osmanlı topraklarına katılmış olur (1390).

XV. Yüzyıl

Ankara Savaşı’ndan (1402) sonra II. Yakub Bey yeniden beyliğin başına geçer ve Uşak’ı da egemenliği altına alır[4]. II. Yakub Bey, Osmanlı şehzadeleri arasında başlayan saltanat mücadelesinde yeğeni Çelebi Mehmed’in tarafını tutar. 1428’de Edirne’ye giderek kız kardeşinin torunu II. Murad ile görüşür ve erkek evladı olmadığından memleketini vefatında kendisine bırakacağını bildirir. Kütahya’ya dönünce II. Murad’a bir vasiyetname gönderip söylediklerini teyit eder. Yakub Bey’in vefatının ardından (1429) Kütahya’ya sancak beyi olarak Timurtaşpaşazade Umur Bey’in oğlu Osman Çelebi tayin edilir. Uşak da böylece bu sancağın bir parçası olur.

Uşak’ta günümüze ulaşan yapılar arasında *Ulu Cami*, tarihi ve mimari özellikleri açısından en dikkat çekici olanıdır[5]. Halen Küme Mahallesi’nde, belediye binasının kuzeyinde bulunan camideki H. Şaban 822/Ağustos-Eylül 1419 tarihli çeşme kitabesinden yapının Germiyan Beyi II. Yakub zamanında Kavşid oğlu Mehmed tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Bu kitabe dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kitabe şöyledir:

Melik-i azam Ya’kub ibn-i Süleyman Şah Emir-i Germiyaniye Halleda’llahu memleketehu bende (-i) zaif

---

[4] Mehtap Özdeğer. Uşak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 42
[5] İsmail Orman. Ulucami. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42

Muhammed İbn-i Hasan ibn-i Kavşid evrade'l Mae ve bina haze'l-bina Fi şehr-i şa'bani'l vaki' Sene isna ve ışrın ve semane mi'e el-muhtac ila rahmeti'llahi teala.

Yapı, 19. yüzyılda iki kez, 1955'ten önce ve 1970 yılında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından birer kez tamir edilmiştir. Ahşap minber yenidir. Ulu Cami, kuzey tarafındaki beş kubbeli son cemaat yeri ile bunun kıble yanındaki harimden meydana gelmektedir. Üç girişli olarak yapılan son cemaat yerindeki kapıların üzerinde birer basık kemerli dikdörtgen pencere bulunmaktadır. Dışa kapalı beş gözlü olarak düzenlenen son cemaat yerinde her göz kenarlarında açıklık olmayan sekizgen kasnaklı, dıştan kurşunla kaplanmış küçük kubbelerle örtülmüştür. Binada kapı ve pencere kenarlarında düzgün kesme taş malzeme kullanılmış, ana yapı ise molozla inşa edilmiştir. İbadet alanı, mihrap önünde büyük bir kubbe, bunun kuzeyinde sivri beşik tonozlu kubbe ve bunların doğu ile batısındaki üçer daha küçük kurşun kaplı kubbelerle, sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Üst ve alt kısımlarında birer taş bilezik olan minarenin girişi ise caminin güneybatı köşesine yakın bir konumda bulunan bir pencere yerinden verilmiştir. Kubbelerin hepsinin içi sıvanmış ve yer yer içlerine kalem işlemeleri yapılmıştır. Büyük kubbenin alt kısmında kalem işi bir kuşak, kubbe göbeğinde de kalem işi bitkisel süslemenin dışında perde motifi bulunmaktadır. Ayaklarda, kemerlerde ve pandantiflerde görülen iri yapraklı bitkisel süslemeler barok ve ampir üslübundadır.

Ulu Caminin son cemaat yerinde bulunan orta kapısı üzerinde yedi satırlık bozuk ve karışık bir sülüsle yazılmış kitabesinde 822'de (1419) Germiyan Hükümdarı Süleyman Şah'ın oğlu Yakub Bey'in zamanında Kavşid oğlu Hasan oğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılan su yapısından bahsedilir. Uşak'ın Belkaya köyü civarındaki bir kaynaktan çıkan su iki tarafı duvar örülü, üstü kemerli, tabanı, tavanı ve yan duvarları horasan harcıyla sıvalı geniş bir bentten Uşak çeşmelerine ulaşmaktadır. Kocasu adıyla bilinen bu suyolunu Mehmed Bey yaptırmıştır. Cami vakfına bağışlanan hamam Eskihamam olarak bilinmektedir.

XVIII. yüzyılda Ulu Cami'nin etrafı şehrin en önemli ticari, sosyal yapıları olan han, hamam, arasta, dükkan ve mektep binalarıyla çevriliydi[6]. Caminin bahçesine Hacı Halil Efendi sıbyan talimi için bir muallimhane inşa ettirmişti. Caminin yakınında Eski Hamam (bugün oto park yapılan yerin altında kalmıştır) Hacı Yahya Hanı ve dört adet dükkanı ile hayır sahiplerince yaptırılmış olan Pabuççu Arastası bulunmaktaydı. 1764 tarihli vakıf kaydına göre, Ulu Cami yakınında bulunan boş arsa üzerine Osman Efendi'nin yaptırdığı mahkeme binasının yanması üzerine Uşak Voyvodası Hacı Halil Ağa bu arsa üzerine kendi malıyla

---

[6] Murat Öntuğ. Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dini Yapılar: Camiler ve Mescitler

20 adet dükkan inşa edip, dükkanları cami mürtezikasına vakfetmiştir.

Ahi Gasasız Zaviyesi Uşak kasabasındaki Ahi zaviyelerinden biridir[7]. XVI. yüzyıl başı Osmanlı tahrir kayıtlarına göre zaviyenin XV. yüzyıl sonlarında atıl ve harap olduğu anlaşılıyor. Muhtemelen bu sebepten XVI-XVIII. yüzyıllar arasındaki vakıf kayıtlarında vakıflarına tesadüf edilmemektedir. Ahi Gasasız Zaviyesi'nin XV. yüzyıldaki vakıf akarları arasında iki dönüm harap bağ, Uşak Çarşısı'nda dört dükkan yeri ve bir de boyahane vardı. Sonraki yüzyıllarda zaviye kapanmış ve vakıf gelirleri dağılmıştır.

Ahi Ziyaretçi Zaviyesi Uşak'a bağlı Ziyaretçi Mezraası'nda kurulan bir Ahi zaviyesidir[8]. Bu sebepten zaviyenin adı, zaviyenin kurucusunun veya kurulduğu yerin adından dolayı önce Ziyaretçioğlu, daha sonraki dönemlerde ise Ziyaretçi veya Ziyaretçi Hüsameddin adıyla da bilinmekteydi. XV. yüzyılın ikinci yarısında Ahi Ziyaretçioğlu neslinden Şeyh Sinan'ın mutasarrıf olduğu zaviye, harap bir vaziyette idi. 1530'da Şeyh Lütfi adlı kimsenin tasarrufunda olan zaviyenin, XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde tamir ve onarımı yapılmıştı. XVIII. yüzyılda zaviyede görev yapan şeyhler, Uşak'taki Hacı Murad Camii'nin imamlığını da yürütmekteydi. 1530 ve 1571

---

[7] Murat Öntuğ. Ahi Gasasız Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi
[8] Murat Öntuğ. Ahi Ziyaretçi Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi

yıllarında zaviyeye vakfedilmiş olan yerler arasında bir çiftlik vardı.

XVI. Yüzyıl

XVI. yüzyılda Uşak'ta toplam doksan beş vakıf mevcuttu[9]. Bunların altmışı zaviye, ikisi tekke, dokuzu cami, on biri mescid, ikisi muallimhane, biri imaret vakfıdır; onu ise diğer vakıflardır. Vakıfların kırk altısı Germiyan Beyliği döneminde kuruldu.

Türkel, XVI. Yüzyılın sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları arasında Uşak nahiyesine ait olanları şöyle kaydeder[10]. Hacı Kademoğlu Şeyh Süleyman Zaviyesi, Şeyh Paşa Zaviyesi, Hacı Seydi Camii, Amme, Hacı Ulaca Zaviyesi, Ahmed Halife Camii, Koyun Beyoğulları Eminek ve Sündük Vakfı, Şeyh İvaz Zaviyesi, Şeyh Yusuf Zaviyesi, Mevlana Ahmed Paşa Vakfı, Eceziyaresioğlu Zaviyesi, Derviş Müsafir Zaviyesi, Şeyh Yakub Zaviyesi, Alaca Zaviyesi, Hacı Ali Zaviyesi, Şeyh Mezid Zaviyesi, Şeyh Hasan Zaviyesi, Kafirviranı Mescidi, Şeyh Emir Vakfı, Derviş Hayran Zaviyesi, Ahi Sofu Zaviyesi, Koşudoğlu Mehmed Bey Camii, Uşak Camii Vakfı, Hacım Zaviyesi, Şeyh Misafir Vakfı, Şeyh İdris ve Yahşi Vakfı, Mahmud Paşa Zaviyesi, Gedik Ahmed Paşa Vakfı, Saru Şeyh Vakfı, Evlatlık Vakıf, Amme Vakfı, İmamet Vakfı, Hatib Muhyiddin Vakfı, Piri Fakih Camii, Defterdar Çalı Bey

---

[9] Mehtap Özdeğer. Uşak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 42

[10] Ergin TÜRKEL. 16. Yüzyılın Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları (Emet, Denizli, Uşak, Burdur). Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi. Bilecik. 2017

Muallimhanesi, Şeyh İnebey Vakfı, Şeyh Halife Zaviyesi, Hacı Cafer Mahallesi Mescidi, Bali Bey Zaviyesi, Bali Bey Camii, Mağremşah Mescidi, Aşçı Yunus Camii, Çarık Köyü Mescidi, Hacı Sündük veled-i Ali Zaviyesi, Hacı Sevindik Zaviye ve Mescidi, Zaim Mustafa Muallimhanesi ve Mescidi, Bayram Bey Mescidi, Saru Kadı Vakfı, Ahi Mehmed Ahi Hoca Zaviyesi, Şeyh Mustafa veled-i Yahşi Halife Mescidi, Ahi Zaviyesi, Şeyh Turgud Zaviyesi vakıfları.

Küme Mahallesi'nde, Ulu Cami'nin doğusunda bulunan *Burma Camii*'nin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir[11]. Seyahatname'sinde gördüğünü kaydettiği (Bena hazel cum'atüşşerif ve mevaziil-latif elhac Mustafa bin Hacı Hasan Gaferallahu anhu liseyyiatihi sene 980) kitabesine dayanarak Evliya Çelebi "Hacı Mustafa Camii'nin tarihi budur" demiştir. Onun bu ifadesine dayanılarak Hacı Mustafa Camii'nin Burma Camii olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre caminin inşa tarihi olarak Evliya Çelebi'nin zikrettiği H.980/M.1572–1573 tarihini kabul edenler olduğu gibi, kesin tarihin 1570 olduğunu da öne sürenler vardır. Caminin yapımında moloz, taş, tuğla, devşirme ve beton malzeme kullanılmıştır. Farklı boyutlardaki iki kubbenin arka arkaya getirilmesiyle inşa edilen yapıda, kubbe köşelerde pandantifler üzerine oturtulmuştur. Pandantiflerin alçak yapılması, binanın içinin oldukça basık ve loş olmasına neden olmuştur. Bu bölüm alt pencerelerin üst kısmına

---

[11] http://www.kulturportali.gov.tr/

kadar son dönem çinileriyle bezenmiş, bütün kubbeler dıştan kurşunla kaplanmıştır. Yapının içindeki kalem işi süslemeler yenidir. Minare burması yivli olarak inşa edilen ve adını da bu özelliğinden alan Burma Camii, planından ziyade minaresindeki burma yivleriyle dikkati çeker. Bina, kitabesinden de anlaşılacağı gibi ilk olarak 1771-1772'de tamir edilmiştir. Daha sonra 1922 yangınından zarar görmüş ve onarılmıştır. 1968'de dış cephesi mozaikle sıvanmış ve yağmur siperliği eklenmiştir. 1970 ve 1988'de de tamirat yapılmıştır. Son olarak 2001 yılında binanın dış cephe sıvaları kazınmış ve minare elden geçirilmiştir. Caminin kitabesi şu şekildedir:
Çün haraba müşrif oldu Burma Cami ey hümam
Hoş delalet kıldı tamirine Abdullah imam
Hayra sa'i olduğu çün ol aziz-i muhterem
Yinele buldu hayatı kubbe şadırvan cam
Çün minare giyecek başına bir zerrin külah
Didi tarih bir müreffeh cami oldu bu tamam Sene 1185

Bu yüzyılda şehirdeki en eski mescitlerden biri Uşak'ın ilk yerleşim alanı olan Eybek (Aybey) Mahallesi'ndeki *Sabuncu Yusuf Mescidi'*dir.

Yüzyılın diğer mescidi Hacı Hasan Mahallesi'nde (günümüzde Ünalan Mahallesi) bulunan *Hacı Hasan Mescidi'*dir. Bu mescit daha sonraki dönemlerde Alaca Mescit ismiyle de meşhur olmuştur. Hacı Hasan Mahallesi muhtelif etnik unsurları bir arada barındırması yönüyle Uşak'ın diğer mahalleleriyle farklılık arz

etmektedir[12]. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Hacı Hasan Mahallesinde beş medresenin olduğu, XX. yüzyılın başlarında ise dokuz medresenin olduğu görülmektedir.

Hacı Hızır Mahallesi Mescidi, Şeyh Mustafa Mescidi, vakfiyelerde ismi geçen diğer mescitlerdir.

Germiyanoğulları dönemine ait olan *Ahi Hoca Zaviyesi*nin, Ahi şeyhi Ahi Hoca tarafından tesis edildiği anlaşılıyor[13]. Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) dönemlerinde zaviyenin faal bir durumda olduğu anlaşılıyor. Ramazan 1176'da (Mart-Nisan 1763) Uşak kazası debbağ şeyhi şeyh Ahmed Halife, hem Ahi Hoca hem de Ahi Mehmed zaviyelerinin zaviyedarlığını ve bu zaviyelerin vakıf yöneticiliğini yürütmekteydi. Germiyanoğlu II. Yakup Bey (1387-1429) tarafından tescil edilen zaviyenin vakıflarını bir bahçe, bir başhane, pazar yerinde üç dükkan ve iki çiftlik teşkil etmekteydi. Bu vakıf yerlerin statüsü, Osmanlı döneminde de devam ediyordu.

---

[12] Sezgi Mürtezaoğlu. Uşak Hacı Hasan Mahallesi XVI. Asırdan Günümüze Dikey Boyutta Tarih Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi. Uşak. 2014

[13] Murat Öntuğ. Ahi Hoca Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi

XVII. Yüzyıl

Katip Çelebi Germiyanoğulları döneminden kalan birçok dini ve sosyal kurum ve yapıların olduğundan bahseder[14]. Ayrıca, yedi medresesi ve Ulu Camii, Eminzade, Yorgancızade, Monla Vacid, Kazasker Halil Çelebi ve Karaca Paşa camileri, Kazasker ve Balkalı Hamamı ve ayrıca altı, yedi hamamın bulunduğu, bedesten, han ve mescidlerin olduğunu da ifade etmiş ve bilhassa bağları ve çok sayıda mesire yerinin olduğunu vurgulamıştır. Bu bilgilerden hareketle Uşak Şehri'nin kale ve çevresinde geliştiği anlaşılmaktadır. Ulu Cami ve civarı şehrin merkezini teşkil etmiştir. Germiyanoğulları zamanından kalan yapılara Osmanlılar döneminde yenileri ilave olunur.

Evliya Çelebi ise eserinde şehri şöyle tasvir eder[15]. "Şah İshak Kalesi (—) tarihinde Germiyanoğlu İshak Şah'ın yapısıdır. Burası Yıldırım Han fethidir. Kütahya Sancağı toprağında Gevher Han Sultan hassıdır. Ve 300 akce payesi ile şerif kazadır. Nahiyesi 80 Parça köydür. Kütahya paşası bu şehre müdahale edemez. Her türlü vergilerden muaf sultan hassıdır. Kalesini 1007 tarihinde vilayet halkı toplanıp celali korkusundan tamir

[14] İbrahim Etem Çakır. Uşak Kazâsı (1676 Tarihli Avârız Defterine Göre)
[15] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt I. Kitap. Sh. 41-43

edip tuğla ve taş ile inşa etmişlerdir. Bir bayırlı ve bahçeli çukur içinde kurulmuş mamur şehirdir, ama kalesi diğer kaleler gibi sağlam ve muhkem değildir. Kuşatma sırasında kale döven toplara dayanmaz, boyu 5 arşın tuğla yapıdır. Ve dört tarafında hendeği yoktur. Ancak Banaz tarafında, Buğday Pazarı kapısı tarafında hendeği vardır ve bir göz köprü ile geçilir, zira namazgah ve mezarlık bu taraftadır. Bu taş köprünün sağ tarafında kaleye girerken çam ağaçlarından abıhayat su olukları, hendek aşırı şehre dahil olup çeşmelere ve camilere taksim olur duru sudur. Bu Banaz Kapısı insanların çok olduğu kuzeye açılır levha kanatlı kapıdır."

"Kalenin çepçevre büyüklüğü 2 bin adımdır. Ve tamamı 5 kapıdır. Banaz Kapısı, kıbleye açılır Honaz Kapısı, güneye bakan Komar Kapısı, batıya açılan Kula Kapısı, yıldıza nazır Gediz Kapısı."

"Bu kale dört köşedir. Dizdarı, neferleri ve cebehanesi yoktur, zira iç el olmakla cebehane ve nefere muhtac değildir."

"Kadısı, şeyhulislamı, nakibi, kethudayeri ve yeniçeri serdarı vardır ve ayanı gayet çoktur. Halkı genellikle ulema ve zengin bezirganlardır. Bunlardan hanemizin sahibi Cığan Hasan Çavuşzade Hüseyin Ağa acayip hanedan sahibidir. Bu şehrin dört tarafı bayırın içinde bir çukur yerde 8 mahalle ve 3.600 toprak örtülü güzel hanelerdir. Ve 14 mihraptır. Bunlardan çarşı içinde kalabalık cemaatli Ulu Cami, kargir kubbe ve kargir

minarelidir, ama kubbesi tahtalar ile örtülüdür. Hacı Mustafa Camii, kıble kapısı üzerinde tarihi budur:

"*Bena hazihi'l-cumate'ş-şerif ve mevazı'a'l-latif el-Hac Mustafa bin Hacı Hasan afallahu anhu li's-seyyiatih.*" Sene 980.

“4 adet camiinin bu ikisi kalabalık cemaate maliktir. Geri kalan 14 mihrap, mescittir. Ve 2 hamamı var, biri Eski Hamam ve biri Yeni Hamam. Toplam 370 dükkan ve 7 han vardır. Bunlardan çarşı içinde Sultan Alaeddin'in Taş Han'ı bir acayip tarzdır. Ve yine ona yakın Lonca Hanı. Ve 7 kahvehanesi var, ama bedesten yoktur. Çarşının ortasında üst katlı bir camii var. Bu şehir içinde ancak kiremit örtülü bir hane vardır. Ermeni ve Rum vardır, ama Yahudi'nin izi bile yoktur.”

“Bu şehrin bağ ve bahçesi çoktur. Suyu ve havasının letafetinden mahbub ve mahbubesine sınır olmadığından aşıkları çoktur. Onun için uşşak [aşıklar] şehri derler. Mahbubları aşık perestlerdir. Gerçekten bu şehre bir yabancı kimse gelip bir iki gün misafir olsa elbette aşık olur. Hatta hakir duhter-i reze [asma kızı, şarap] müptela olup onunla gam def ederdik. Bütün halkı cuka feraceler ve serhatlı kontuşlar giyerler. Mevlana bağlıları genellikle külah üzere sarık sararlar. Ve kadınları yassı başlı arakiyesiz ve siyah muhayyer ferace giyip edeplice gezinirler. Bu şehirde yük çözülüp yük bağlanır iskele, işlek büyük şehirdir. Anadolu Eyaleti'nin deve ve araba işler sanki iskelesidir.”

"Gerçi küçücük şehirdir, ama gayet mamur şehirdir. Etrafı gayet şenlikli olduğundan insan kalabalığından çarşılarında omuz omuzu sökmez bir büyük şehirdir. Ve sanayiinin meşhurundan Uşşak halısı ancak Acem İsfahan'ında ve Mısır şehrinde işlenir, ama halıları yedi iklime yayılır[16]. Yüz (—) (—) guruşluk divanhane ve cami halıları işlerler ki ibret verici, bukalemun nakışlı halılar olur. Ve çarşı içindeki can bahşeden çeşmenin tarihidir:

Hayır sahibi el-Hacı Halil

yazılıdır. Bu tarih de onundur:

Bud (—) (—) asa selsebil. Sene 991.

Hacı Mustafa Camii önünde yol aşırı olan çeşme tarihidir:

Berru aynen tüsemma selsebil.

Sene 1043

---

[16] Faruki, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam isimli eserinde bu durumu kaydeder. 17. yüzyıl Hollanda ressamlarının tablolarından tanıdığımız başka bir Osmanlı halısı türü de Erdel ("Siebenbürger") halılarıdır. Daha çok Anadolu'dan, büyük bir olasılıkla Uşak yöresinden gelen bu halıların bu adla tanınmasının nedeni, Erdel'deki Kalvenci kiliselerde çok kullanılmasıdır. Erdel halılarında, namaz seccadelerindeki gibi bir mihrap motifi bulunur. Ama çoğunda, halının iki ucunda birer tane olmak üzere, iki mihrap vardır. Bu nedenle seccadeye fazla benzemez, daha çok dört köşesine birer çeyrek madalyon yerleştirilmiş izlenimi bırakır. 17. yüzyılda yaşamış Osmanlı şeyhülislamlarından birisi halılara mihrap ya da daha başka dini simgeler konmasına engel olmak istemişti; gerekçesi de sık sık halı satın alan gavurların eline düşmemesini sağlamaktı.

Yakub Şah Ceşmesi'nin tarihidir:
Fihima aynani tecriyan. Sene 941”

“Bu şehrin bağı bahçesi gayet çoktur. Ve ara ara mesiregah yerleri vardır. Bunlardan şehrin yıldız tarafında Kozlaraltı derler bir akarsuyun kenarında bir hoş havalı gezinti yeridir. Hanemiz sahibi orada hakire ziyafet edip zevk u safalar ettik.”

XVIII. Yüzyıl

Bu yüzyılda ayanlık dönemi başlayınca Uşak ve çevresi de mahalli güçlerin nüfuz sahası içine girer[17]. Bunlardan Curaoğlu Ahmed, Çakallı aşiretine bağlı bir fırka zabiti olup kardeşi Kadı Süleyman ile beraber etrafına topladığı silahlı adamlarla Uşak yöresinde eşkıyalık hareketlerinde bulunur. Daha sonra kapıcıbaşılık mevkiine getirilir, bir ara takibata uğrar. Rus savaşında faydalı olur düşüncesiyle kendisine paşalık payesi verilir ve sancak beyliğine getirilir; ancak 1792'de idam edilir.

Uşak'ta etkili bir nüfuz kuran bir diğer şahsiyet Uşak Voyvodası Acemoğlu Seyyid Ahmed'dir. Kardeşi Kara Şahin ile birlikte 1790'da Osmanlı-Rus savaşı için çağrıldığı sefere gitmeyince şikayetler üzerine takibata uğrar. Anadolu Valisi Hacı Ali Paşa'nın görevlendirdiği kuvvetleri Uşak'ın Öksüz köyündeki çatışmada bozguna uğratır. Ardından Uşak şehrine giderek tahkim ettiği kaleye yerleşir. Silahlı işgale uğrayan Uşak halkı, Acemoğlu'nun tarafında yer almak zorunda kalır. Üzerine sevk edilen Ali Paşa şehri topa tutmak için hükümetten izin isterse de bu sırada Acemoğlu bir yolunu bularak kaçar. Kapandığı kale yıkılır, mallarına devletçe el konulur.

Boduroğlu Camii, minare kaidesinin batı yüzünde bulunan kitabeye göre, Bodurzade Hacı Halil bin Hacı

---

[17] Mehtap Özdeğer. Uşak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 42

Mustafa tarafından 1768'de yaptırılmıştır[18]. Kitabede zikredilen Hacı Halil'in vakfiyesi ise 1770 tarihinde düzenlenmiştir.

Barekallah etti bünyad Zülbekir
Hacı Halil Belde-i Uşşak içinde medrese cami sebil
Çünki vakf eyledi o malini ukba içün
Hak Teala rahmetinden eyleye sayin cemil
Sahibü'l hayrat olanlara sezadır
Fatiha Kim ki yadetmez duada ya leimdir ya bahil
Ezheri sen ehl-i hayrın daima zikrinde ol
Ta bulasın sak-ı arşta ab-ı Kevser-i selsebil
Talib-i ilm (ü) amel gördükçe der tarihini
Sen müyesser kıl ilahi bizlere ecr ü asil

Kitabede bahsedilen eserlerden medrese ve sebil günümüze ulaşamamıştır. Yapının tek kubbesi sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Kubbeye içten destek veren pandantiflerin alçak yapılmasından dolayı caminin içi loş ve kasvetli bir hal almıştır. Bina, düzgün kesme taş, moloz taş ve tuğladan yapılmıştır. Caminin son cemaat yerinin sonradan eklendiği düşünülmektedir. Kubbenin iç yüzeyi sekize ayrılmış, bu dilimlerin içleri karşılıklı olarak sarı, yeşil, mavi ve kırmızıya boyanmıştır. Bu bölümlerin her birine barok karakterli ve plastik etkili, kıvrık dallı bitkisel süslemeler yapılmıştır. Süslemeler iki kenarından

---

[18] http://www.kulturportali.gov.tr

birer dalla birbirleriyle birleştirilmiştir. Bunların her birinin ortasında yukarıdan sarkıtılan birer kandil motifine yer verilmiştir. Kubbenin kilit taşına ve çevresindeki dairenin içine barok tarzı bitkisel bezeme yapılmıştır.

Boduroğlu Ailesinin çok önceden Karadeniz tarafından göç ettiği ve bu sırada fertlerinden bir kısmının İstanbul'a yerleşerek günümüzdeki "Kalebodur"lar diye meşhur olan sülaleyi meydana getirdikleri, diğer bir kolun ise Uşak'a gelerek bu şehre yerleştikleri ifade edilmektedir[19]. Boduroğlu ailesinden daha sonra kadı ve müderris gibi alim kişiler çıkmıştır. Hacı Halil Efendi hakkındaki bilgiler, vakfiyesinde yazılanların dışında, kendi yaptırdığı caminin minaresinde bulunan 1768-1769 tarihli kitabeden öğrenilmektedir. Buna göre Hacı Halil Efendi, Hacı Mustafa'nın oğludur. Vakfiyenin tescil tarihi olan 1770'de Uşak'ta Cami-i Kebir Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Vakfiyede yazılanlara göre Hacı Sıddık Mahallesi'nde satın aldığı arsa üzerine cami, medrese, mektep yaptırarak bunlara mal ve para vakfetmiştir.

Hacı Halil Efendi'nin kendi medresesinde müderrislik yapan büyük bir alim olduğu, vefatından sonra yerine oğlunun müderris tayin edildiği nakledilir. Halil Efendinin oğlu Hacı Ebubekir Efendi ailedeki hayır yapma geleneğini devam ettirerek babasının yolundan

[19] Mustafa Murat Öntuğ. Uşak'ta Boduroğlu Vakıfları Ve Vakfiyeleri

gitmiş, kendi malını ve mülkünü Boduroğlu eserlerine vakfetmiştir. Bodurzade el-Hacc Ebubekir Vakfının, vakfedilen gelirden imam-müderris-medrese öğrencileri-vakıfta görevli memur ve tamir, bakım, onarım, aydınlatma işlerine harcanmak üzere belli miktar ayrılmasını içeren bir para vakfı olduğu görülür[20].

Boduroğlu Vakfiyelerinde geçen yer isimlerinden Uşak'ta Eski Hamam, Pekmez Pazarı, Tuz Pazarı, Hasır Pazarı, Kasap Pazarı, Eski Mahkeme, Akkilise[21], Bozkuş Caddesi, Bakırcılar Çarşısı, Han ve Irgat Kavağı gibi mahallerin varlığından haberdar oluruz.

Boduroğlu Medresesi'nin yeri, Hacı Hasan Mahallesindedir. Günümüzde mevcut olmayan ve 1954'den önce ortadan kaldırılan medrese odalarının bir kısmı caminin kıble tarafında, bir kısmı ise doğusunda yer almaktaydı. Başlangıçta on adet olan hücreler, ihtiyaca cevap vermediği için zamanla artırılarak on sekize ulaşmıştır. Boduroğlu Medresesi'nde XIX. yüzyılın sonuna kadar öğrenci adedinde bir değişiklik olmamıştır. Fakat XX. yüzyılın başında medreseye artan taleple

---

[20] Havva Selcen Yaşar. Xıx. Yüzyıl Uşak Para Vakıfları. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2017

[21] II. Meşrutiyet Dönemi'nde, Uşak kazası dâhilindeki bazı yer isimleri değiştirilirken, 1910 yılında, Uşak kazası idare meclisi, Akkilise olarak kayıtlı, ancak ahali arasında Akse olarak bilinen köyün isminin Akse olarak değiştirilmesini kararlaştırır. Bu köy hakkında bilinen en eski arşiv kaydı 1571 yılı Sultan II. Selim dönemine ait aşağıda ki kayıttır. Kayı boyunun Ak kilise aşiretine aşiretine bağlı olduğunu gösterir.

öğrenci sayısı 38'e yükselmiştir. Medrese binası, yıkılmadan önce, Cumhuriyet döneminde yatılı okullara pansiyon hizmeti de görmüştür. Boduroğlu Ailesinden olan Hafız Ali Efendi (1874-1927) Boduroğlu Medresesi'nde son olarak müderrislik yapmıştır ve aynı zamanda bu zat, Cumhuriyet devrinin de ilk Uşak Müftüsüdür.

Boduroğlu Camii, büyük bir bahçe avlusunun ortasındadır. Kıble ve doğu tarafında günümüzde mevcut olmayan medresenin hücreleri bulunmaktaydı. Batı tarafında ise Boduroğlu Aile Mezarlığı vardır. Fakat bu mezarlıktaki taşların birçoğu zamanla eskidiği için kırılmış ve silikleşerek okunamaz hale gelmiştir.

Boduroğlu Halil Efendi'nin yaptırmış olduğu mektebin giderleri, vakıf gelirlerinden karşılanmaktaydı. Vakıf, mektepte ders verecek kişiye, mektebe yakın bir yerde ev tahsis etmiştir. Muhtemelen camiin bitişiğinde, medrese binası gibi, üstü toprak damla örtülü idi.

Bu hayır kurumlarından başka, Hacı Halil Efendi ve oğlu Hacı Ebubekir Efendi Uşak'ın değişik yerlerine çeşmeler de yaptırmışlardır.

Anlatıldığına göre, Boduroğullarının ilk dede evleri, Akseli Müftü Medresesinin karşı yakasında bulunan iki katlı ahşap bir yapıdır. Evin önündeki çayın kıyısında bir kaç yüzyıllık bir kavak ağacı ve bu ağacın üstünde de bir leylek yuvası vardır. Bir gün büyük bir fırtına kavak ağacını söküp devirmiş ve Boduroğlu evinin

bahçesine yıkılmıştır. Üstündeki leylek yuvası da evin bahçesine düşmüştür. İşte bu leylek yuvasının çöpleri içinden değeri oldukça yüksek altınlar bulunmuştur. Evin en yaşlısı olan Boduroğlu "Bu altınlar benim şahsi kazancım değil, sermayeme karıştırmam, Allah yolundan gelmiş olan bu altınları ben yine Allah yolunda bir işe harcamalıyım", diyerek günümüzdeki Boduroğlu Camii'ni ve dolayısıyla diğer hayır eserlerini yaptırdığı ifade edilmektedir.

Tuz Pazarı Mescidi (Kara Ali Ağa Camii) İslice Mahallesi'ndeki Tuz Pazarına Kara Ali Ağa tarafından yaptırılmıştır[22]. Belgelerde "İslice Mahallesi'nde Tuz Pazarı Mescidi dimekle maruf Kara Ali Ağa Camii…" şeklinde geçmektedir. Kara Ali Ağa Tuz pazarında önce bir mescit inşa etmiş ve sonraki yıllarda minber ekleyerek camie dönüştürmüştür. Caminin bitişiğine bir de muallimhane yaptırmıştır. Kara Ali Ağa Uşak'ta yaptırdığı cami, çeşmeler ve köprülerin tamirine para vakfetmiştir.

Ahi Mehmed Zaviyesi şehrin merkezinde idi[23]. Zaviyenin ismine sadece XVIII. Yüzyıl vakıf kayıtlarında rastlanmaktadır. Debbağlar şeyhi Şeyh Ahmed hem Ahi Mehmed hem de Ahi Hoca zaviyelerinin zaviyedarı ve mütevellisi idi. Şeyh Ahmed, 1760 yılında zaviyenin

---

[22] Murat Öntuğ. Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dini Yapılar: Camiler ve Mescitler

[23] Murat Öntuğ. Ahi Mehmed Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi

zaviyedarlığını yürütürken şehirdeki bazı kimselerin haksız ithamıyle hasta ve yaşlı olduğu gerekçesiyle önce görevden alınmış, ancak bilahare yapılan tahkikat sonucunda görevlerine tekrar iade edilmişti. Vakfa ait Uşak şehir merkezindeki çarşıda üç dükkan ve ayrıca bir de başhane vardı.

XIX. Yüzyıl

19. yüzyıl sonlarında, Uşak Kazası köylüsünün sosyo-ekonomik durumu son derece kötü idi[24]. Bu menfi duruma, sık sık yaşanan doğal afetlerin etkisi aşikardı.1879 yılında yaşanan çekirge afeti, köylüyü yemeklik ve tohumluk zahireden mahrum bıraktı. 1887 yılında yaşanan kuraklık, köylüyü ciddi bir şekilde etkiledi. 1894 yılında Uşak kasabasında yaşanan büyük yangının da köylü üzerinde olumsuz etkileri oldu. Kasaba ahalisinin büyük kısmının haneleri yandı. 1898 yılında yaşanan küçük ölçekli kuraklıklar da köylüyü olumsuz etkiledi. 1887 tarihinde yaşanan ve tekerrür eden deprem de köylüler üzerinde, uzun süre etkisinden kurtulmayacakları tahribatta bulundu. 1893 yılında Karahallı ve çevresinde etkili olan dolu ise bazı köylüleri hasattan mahrum bıraktı. Hayvanları telef oldu. Eşraf, köylülere, yüzde 80'lere varan oranlarda yıllık faiz oranları uyguladı. Köylünün şikayetleri üzerine faiz haksızlıkları, merkez ve taşra bürokrasisinin gündemine geldi. Tüccarın, köylüye yaptığı bir diğer haksızlık, mahsulü piyasa değerinin altında bir fiyatla ve zorla satın alması idi. Köylüler, doğal afetlerin etkisiyle eşrafa olan borçları ve devlete ödedikleri vergileri sebebiyle, te'min-i ma'işetlerinde büyük sıkıntılar çektiler. Köylü, devlete vergilerini ödeyemedi, eşrafa olan borçlarından

---

[24] Biray ÇAKMAK. Geç Dönem Osmanlı Toplumunda Köylünün Sosyo-Ekonomik Durumu: Yönetilen Zümre Olarak Kendi İfadelerine Göre Uşak Köylüsü

kurtulamadı. Neticede de eşrafın, son derece farklı zulm ve haksızlıklarına maruz kaldı.

Uşak Kazası'nda gelişen ticaret sayesinde Tiridzadeler, Helvacızadeler, Kıyyezadeler, Bacakzadeler, Gedikzadeler, Yılancızadeler ve Acemzadeler, mütemevvilan sıfatını kazanarak zenginleştiler. Bununla birlikte üretici konumundaki köylü, doğal afetlerin ve iltizam sisteminin olumsuz etkileri sebebiyle, ticari gelişmelerden layıkıyla istifade edemediği için gelir seviyesini arttıramadı.

Ahi Baba Çeşmesi Karaağaç mahallesinde Gediz yolu köşesindedir[25]. Çeşme üzerindeki kitabeye göre, banisi Ahi Baba Hacı Mehmed Ağa'dır. İnşa tarihi kitabede 1232 (1816-1817) yılı olarak yazılıdır. XVIII. yüzyılda suyu akan ve kullanılan çeşme, bugün bir evin duvarına bitişik halde harap vaziyette olup suyu akmamaktadır. Kitabesi ise kayıptır.

Uşak'ta iki Rum Ortodoks kilisesi bulunmaktaydı: Aziz Konstantinos, Eleni (daha büyük) kilisesi, Panayia Kilisesi. Panayia Kilisesi yanında Anaokulu ve Kız okulunun varlığından bahsedilmektedir. Ayos Konstantinos ve Eleni Kilisesi 27 Ağustos 1894'teki büyük Uşak yangında yıkılmıştı. Kiliseyi yeniden imal etmek izni almak için şehirden dört yaşlı Rum İstanbul'a, II. Abdülhamit'in yanına gittiler ve dilekleri kabul

---

[25] Murat Öntuğ. Ahi Baba Çeşmesi. Ahilik Ansiklopedisi Cilt I

edilmiştir. Bugün Eleni Kilisesi, kubbesi olmaksızın ayaktadır. Günümüzde konut olarak kullanılan bina ortasından ikiye bölünerek iki ayrı daireye dönüştürülmüştür. Uşak'taki Rum Ortodoks kiliselerinde dua ve ayinlerin Türkçe yapılmakta idi. Kasabada Rumlara ait erkek ve kız mektepleri vardı. Erkek ve kız çocuklara eğitim-öğretim veren mektep binası, 1894 yılında yandı. Bu sebeple, Uşak Rum Cemaati, Rum Patrikliği'ne bir istida verdi. Bu istidada Uşak'taki Rum Cemaati'nin 350 hane olduğunu, uzunluğu ve eni yirmi altışar, yüksekliği on sekiz zira' ebadlarında ve ahşap olarak mekteplerini inşa etmek istediklerini ifade etmekteydiler. II. Abdülhamit'in 29 Eylül 1896 tarihli irade-i seniyyesiyle kilisenin ve mektebin inşasına izin verildi.

Uşak'ta Ermenilerin kilisesi Aziz Marie De Dieu Kilisesi'dir[26]. Kasabadaki Ermeni Mektebi, 1873 yılında açıldı. İbtidai derecesindeki mektebe, Ermeni Cemaati adına 22 Ağustos 1897 tarihinde ruhsat verildi.

20. yüzyıl başında Uşak Kasabası'nda Müslüman-Türk ahali tarafından da özel okullar açıldı. Nümune-i Edeb Mektebi dışında, Şemsü'l-Maarif, Gülşen-i İrfan, Bedrü'l-Maarif ve Mustafa Rüstem Efendi Mektebi açılan özel okullardı.

---

[26] Sezgi Mürtezaoğlu. Uşak Hacı Hasan Mahallesi XVI. Asırdan Günümüze Dikey Boyutta Tarih Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi. Uşak. 2014

Nümune-i Edeb Mektebi'nde kız-erkek öğrenciler birlikte öğrenim-eğitim gördü. Burası Uşak Kasabası'nda karma eğitim verilen ilk Müslim mektebiydi. Uşak eşrafından Tiridzade Mehmet Paşa, Nümune-i Edeb Mektebi'ni nakden desteklemiş, iki kızını bu mektebe kaydettirmişti. Bu mektepte, Kulalı Mehmet Ağa'nın kızı Ayşe, Tiridzade Mehmet Paşa'nın kızları Hasibe ve Sıdıka, İllez Ağa kızı Hayriye eğitim-öğretim görmüşlerdir.

Deveci Çeşmesi'nin inşa tarihi 1303 H./ 1885-1886 M. olduğuna göre günümüze ulaşmayan Deveci caminin de bu tarihlerde yapılmış olması mümkündür.

Hurufat Defterlerine göre 1702-1824 tarihleri arasında merkezdeki mahalle ve mevkilerde 7, köylerinde 5 medrese mevcuttur[27]. Ayrıca, Uşak'ta Camii Kebir (Ulu Cami), Köseoğlu Camii ve Hacı Hızır Mahallesinde bir mescitte medrese talebelerine ders verilen üç dersi'am bulunmaktadır. 1883 yılında şehir merkezindeki 17 medresede 703 talebe tahsil görmektedir. Banaz ve Ulubey nahiyelerinde de ikişer medrese vardı. Bu yılda Ulubey'deki medreselerde toplam 100 öğrenci tedrisat yapıyordu. Uşak'ta gittikçe artan medrese sayısı XIX. yüzyılın sonlarında 40'a ulaşır.

---

[27] Sadiye Tutsak. Osmanlı Devleti'nin Son Devirlerinde Uşak Kazası

1899 yılına ait salnamede medreseler şu şekilde yer alır. Sabah Mahallesindeki *Uşak Medresesi*nin banisi Necati Efendidir.

Rum Mahallesi'nde bulunan ve 1896 yılında açılan mektebin ilk müdürü rahip Marengo idi[28]. İbtidai derecesinde olan mektepte, üç rahip muallim görev yapmaktaydı. Mektep, birçok yerde olduğu gibi, ruhsatsız olarak açılmıştı. Osmanlı Devleti, mektebe, "Latin Kilise Mektebi" adı altında, 1901 yılında resmi ruhsat verdi. Bu okula, 1913 yılında, Ecoles Chrétiennes Rahipleri Mektebi adıyla yeniden ruhsat verildi. I. Cihan Harbi'nin başlaması üzerine, Osmanlı Devleti'nin almış olduğu kararla mektepteki ve mabetteki misyonerler sınır dışı edildi. Bunun üzerine müesseseler kapandı. Mektep olarak kullanılan binada, Uşak Kaymakamlığı tarafından Uşşak Medresesi açıldı.

Bu medrese, 1920 yılında Yunan işgal kuvvetleri tarafından tahrip edildi. Medresenin doğu ve güney taraflarındaki otuz hücre, Yunan topçu kıtaları tarafından işgal edilmiş, içerisindeki dolaplar ve kapaklar kırılmış ve yakılmıştır. Yunan işgal birlikleri tarafından idari işlere müdahale edilmeyeceği defalarca beyan edilmekle birlikte, Yunan kuvvetleri generali Nider (?), Hulusi Efendi'yi belediye reisi atamıştır. Hulusi Efendi, medrese

---

[28] Biray ÇAKMAK. Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maârif: Uşak Kasabası'nda Açılan Özel Okullar

yatakhanesini 17 Ekim 1920'de Yunan kuvvetlerine işgal ettirmiştir. İçerisindeki eşyaların taşınmasına izin verilmemiştir. Yatakhane içindeki 100 karyola tahtası, 30 karyola demiri, 23 dolap işgal kuvvetlerinin elinde kalmıştır. Bu arada belediye memurlarıyla birlikte Yunan zabit ve askerleri, medresenin tedrisat kısımlarının ve civarında bulunan medrese müdürüne ait hanenin tahliye edilmesini istemişlerdir. 22 Ekim 1920, Pazartesi günü, saat 7'de, hanenin kapısı kırılarak, medrese müdürünün kişisel eşyaları ile ailesi haneden dışarı atılmıştır. 23-24 Ekim 1920 gecesi, medrese müdürü, müdürlük odasından silahlı askerler tarafından atılmış, merkez kumandanlığına götürülmüş, resmi evrak dosyalarına el konulmuştur. Medrese müdürü, çeşitli işkencelere maruz bırakılmıştır. Bu süre zarfında da medrese tatil edilmiştir.

Aynı mahallede *Hacı Şeyh Medresesi* bulunmakta idi.

Ömer Efendi Medresesi'nin banisi, **Çallı Ömer Efendi** (1839-1894) küçük yaşta yetim kalmış, bir müddet Çal/Ortaköy'de kaldıktan sonra genç yaşta Uşak'a gelmiş ve Antepli Medresesi adıyla meşhur Antepli Hacı Ahmet Efendi'nin medresesine girmiştir[29]. Çallı Ömer Efendi Ayıntabizade'den feyz almış ve kızı Ümmü Gülsüm Hanımla evlenerek ona damat olmuştur.

---

[29] Mehmet Salih Erkek. Uşak'ta İttihatçı Bir Mektep Müdürü: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)

Daha sonra İstasyon Caddesi üzerinde bugün Orman İdaresinin bulunduğu yerde geniş bahçesi olan bir arsa üzerinde yirmi odalı bir medrese kurmuştur. Çallı Ömer Efendi Medresesi adı ile eğitim veren bu kurumun arsası 1891 yılında Ömer Efendi tarafından vakfedilmiştir. Arsanın bir köşesinde taş yapılı bir cami, bol sulu bir şadırvan ve medresenin karşı köşesinde Ömer Efendi'nin evi yer almaktaydı. Uşak'ın Yunan işgali altında bulunduğu 29 Ağustos 1920 ile 1 Eylül 1922 tarihleri arasında medrese ve cami Yunan ordusun tarafından silah ve cephane deposu olarak kullanılmıştır. Çallı Ömer Efendi Medresesi kısa zamanda verdiği eğitim ile ön plana çıkmış ve Anadolu'nun birçok bölgesinden talebenin eğitim aldığı bir külliye haline dönüşmüş ve dönemin ileri gelenlerinin ilmi sohbetler yaptıkları bir merkez halini almıştır. Kısa süre içerisinde ilmi, hali ve tavırlarıyla Uşaklıların saygı gösterdikleri bir zat haline gelen Ömer Efendi, Nakşibendi tarikatına mensup olduğundan medresenin bir bölümünü dergah olarak kullanıyordu. Kendisini tanıyanların tariflerine göre başında keçeden fes ve beyaz sarık, üstünde siyah sadakordan[30] cüppe, cüppe altında çitari basmadan üç peşli entari, ayağında sarı sahtiyandan mest bulunan ve elinde kısa bir asa ile dolaşan Ömer Efendi'nin, evinden çarşıya giderken esnafın kendisine gösterdiği hürmetten

---

[30] Sadakor, düz dokunmuş, açık saman renginde bir tür ipek kumaş. Çitari, ipek ve ipekle karışık yollu dokuma. Sahtiyan, dabaklanarak boyanmış ve cilâlanmış deri.

rahatsız olduğu için kenar yollardan gitmeyi tercih ettiği ifade edilmektedir.

Çallı Ömer Efendi 1894 yılında Uşak'ta vefat etmiştir. Mezarı, bugün Orhan Dengiz Anadolu Lisesi'nin bulunduğu alanda yer alan Antepli Medresesinin ortasındaki aile mezarlığında bulunmaktayken daha sonra kaldırılarak şehrin büyük mezarlıklarından birisine nakledilmiş, mezar taşı çok büyük olduğu için götürülememiş ve Uşak Müzesi bahçesine konulmuştur.

La mevcud, illa hu
Sahib'ül medrese üstadı küll
Mazhar-ı feyz-i Habibi Mevla
Mevlidi Çal, mekanı Uşak
Elli beş yaşına vardıktan heman
Eyledi azm-i behişt-i ukba
Düşdü tarih kamer-i cevherden
Fevtine (...) reşid-ül ulema
Sene: 1312

Çallı Ömer Efendi'nin oğlu olan **Ahmet Tahir Efendi** (1876-1922) babasından aldığı ilk eğitiminden sonra rüşdiye mektebini bitirmiş, daha sonra yine babasının medresesinde eğitim öğretimine devam etmiştir. On dört yaşında hafız olan Ahmet Tahir Efendi, 1895'de on dokuz yaşında iken Uşak'ta medresesi bulunan **Maksudzade Ali Efendi**'den de icazetname almıştır. Babasından devraldığı eğitim görevini 1901 senesinde tesis ettiği Gülşen-i İrfan Mektebi ile sürdürmüş, bu okulda verdiği eğitim sayesinde kısa

sürede Uşaklılar nezdinde önemli bir mevki elde etmeyi başarmıştır. Hem Uşak Kazasında, hem de Kütahya Vilayetinde önemli görevler üstlenmiş olan Tahir Hoca, Uşak'ta bir kanaat önderi konumuna yükselmiştir. II. Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakın ilişki kurmuş ve Sultan II. Abdülhamid rejiminin ateşli bir muhalifi olmuştur. Nilüfer, Beyanü'l Hak, Ahenk gibi dergi ve gazetelerde şiirler ve yazılar kaleme almış olan Ahmet Tahir Efendi, yaklaşık iki sene Yunanlıların işgali altında kalmış olan Uşak'ta, oldukça zor şartlar altında Gülşen-i İrfan Mektebinde eğitim öğretime devam etmiştir. Onun Uşaklılar üzerindeki tesirini yakından müşahede eden Yunanlılar Uşak'tan ayrılırken Ahmet Tahir Efendi ve kızını şehit etmişlerdir.

Maksudzade Ali Efendi ve Abidin Efendi medreseleri de aynı mahallede bulunmakta idi.

Hacı Hasan Mahallesinde Mustafa Efendi, İsmail Efendi, Bodurzade medreseleri vardı.

Hacı Hüseyin (Çingelizade) Medresesi, Çingelizade Hacı Hüseyin Efendi tarafından Hacı Hasan Mahallesine yaptırılmıştır. 1900 yılında medresenin talebe sayısı 15'dir. Bu tarihten iki üç yıl sonra talebe sayısı 25'e çıkmıştır. Bugün Çingeli Medresesi yıkılmış ve bulunduğu yere çocuk parkı yapılmıştır.

Akarcalızade/Mehmet Efendi Medresesi Hacı Hasan Mahallesinde bugünkü İmam Hatip Lisesi'nin güney tarafına düşen yerdeydi. Medresenin banisi ve

müderrisi Akarcalızade Mehmet Efendi idi. Medresedeki öğrenci sayısı XX. yüzyılın başlarında 15'tir. Birkaç yıl sonra ise bu sayı 6'ya düşer. 1920 yılında Yunan ordusu Uşak'a yaklaşırken Mehmet Efendi Yunanlılar kullanmasın diye kendi elleriyle yaptığı medresesini yıkar[31]. Savaş sonrasında ise yerleşik medresesini ve camii inşa eder. Camii yeni binasıyla hizmete devam etmektedir.

Hacı Hasan Mahallesi'ndeki (Ünalan Mahallesi) *Banazlızade Medresesi*, Hacı Ömerzade Şakir Efendi tarafından yaptırılmıştır. Medrese yıkılmış, yeri Beden Terbiyesine verilmiştir.

Yılancızade Medresesi Yılancızade İsmail Efendi tarafından Hacı Hasan Mahallesine, bugünkü Küçük Çarşı semtinde bulunan Yılancı Camii avlusuna inşa ettirilmiştir. Günümüze ulaşmayan medrese yıkılmış olup cami ibadete açık durumdadır. *Yılancı Cami*i günümüzdeki ismiyle Ünalan Mahallesi'nde, Müjde Sokakla Bodur Sokak'ın kesiştiği köşededir. Caminin üzerinde tarihine işaret eden herhangi bir kitabe yoktur. 1692 tarihli bir belgeye göre, caminin arsasını veren ve camiyi yaptıran Yılancıoğlu Musa Efendi'dir.

Aynı mahallede Hüseyin Efendi, Hacı İbrahim Efendi, Halil Efendi medreseleri bulunmakta idi. Burhan

---

[31] Mehmet KEYVANOĞLU. Kurtuluş Savaşı'nda Uşak Anıları. Akarcalı Medresesi

Fakih Mahallesinde Cafer Efendi, Karaağaç Mahallesinde Hacı Hüseyin Efendi, Ali Efendi medreseleri vardı.

Uşak'ın en büyük eğitim kurumu olan *Ayıntabi Medresesi*'nin kurucusu ve baş müderrisi olan Ayıntabizade Hacı Ahmet Efendi'dir[32]. Gaziantep'in tanınmış ailelerinden Zincirli Mahallesi'nde Külekçi Emir oğlu diye bilinen "Emirzade" ailesine mensuptur. 1835'te Uşak'a gelmiş ve 87 yaşında iken vefat etmiştir. Ayıntabizade Hacı Ahmet Efendi ilk eğitimini Gaziantep'te aldıktan sonra dönemin Anadolu'sunda en itibar gören medreselerinden Isparta'nın Yalvaç kazasında (O dönemde Konya sancağına bağlı ve ismi Karaağaç-ı Şarki'dir) bulunan Ahmed Rüşdi Efendi Medresesinde alır. Hocası III. Selim devrinde yaşamış Nakşibendiyye tarikatı şeyhlerinden, Karaağaç-i Şarki (Yalvaç) müftüsü Karaağaçlı Ahmed Rüşdi Efendi (ö.1251/1835) dir. Ayıntabizade Hacı Ahmet Efendi, Karaağaçlı Ahmed Rüşdi Efendi'den icazet aldıktan sonra Isparta Merkez'de bulunan eski adı Şıh Hüseyin Efendi Medresesi olan Şakirzade Medresesi'ne atanır. Burada eğitim alanında yenilikler ortaya koymak gayesiyle çalışır. Medreseye seçme öğrenciler alır. Ayıntabizade Hoca'nın bu tarzı halk tarafından yadırganır. Medresede milliyet fikri güttükleri iddiasıyla hücuma maruz kalır ve Uşak kazasına gitmek üzere Isparta'yı terk eder. Ayıntabizade Hacı Ahmet Efendi aile efradı ve

---

[32] Ömer Aşçı. Osmanlı'dan Günümüze akan bir ilim ırmağı;Uşak Ayıntabi İlahiyat Fakültesi

talebeleriyle kalabalık bir kafileyle Uşak'a gelmiş. Koca Yazı (Orhan Dengiz Anadolu Lisesinden Devlet hastanesine kadar olan mesire alanına o zamanlar Koca Yazı deniliyor)'ya metruk Necatiye medresesi yanına çadırları kurdurmuş. Uşaklılar hemen Hocaya koşmamış. Gizli, gizli dersi takip etmişler. Sonunda Hocanın değerini anlamışlar.

Uşak eşrafından Avanlarlı Hasan Efendi, bir gün Hocaya gitmiş. "Hocam biz seni çok sevdik. Burada kalın ve nereye isterseniz medreseyi oraya yapalım." demiş. Hoca; "Medrese yerini zaten seçtik, çadırların olduğu yer iyidir." demiş. Ve metruk ve harap vaziyetteki Necatiye Medresesi tamir edilip ek kısımlar yapılarak faaliyete geçmiş.

Halk arasında Ayıntabizade/Anteplioğlu medresesi olarak bilinse de kaynaklarda "Necatiye Medresesi" olarak geçmektedir. Salnamelere göre Sabah Mahallesi'nde bulunan medrese Necati isimli bir kişi tarafından yaptırılmıştır.

Ayıntabi Medresesi bugün Anadolu Lisesi olan binanın olduğu yere tek katlı, 30 odalı olarak yaptırılmıştır. Medresenin ilk müderrisi Rasih Efendi'nin babası Hacı Ahmet Efendi'dir. Medresenin müderris-i azam (yani müdürü) sırasıyla Ahmet efendi oğlu Rasih, Rasih efendi oğlu Salih efendilerdir. Aile Cumhuriyet sonrası bir kısmı Uçar, bir kısmı Antep soyadını alacaktır.

Klasik eğitim sistemini değiştirmek istemesi ve rüştiye ve idadi denilen modern okullara ağırlık vermesiyle Uşak Ayntabi medresesi giderlerini karşılamada zorluk çekip öğrenci sayısını azaltmaya gider. Ayıntabi Medresesi, İttihad ve Terakki yönetiminin 1914'teki medreseleri ıslah projesi kapsamında "Darü'l Hilafe Medresesi -İlahiyat Fakültesi- 'ne dönüştürülür. Daru'l-Hilafeti'l-'Aliyye mezunlarının kara ve deniz askeri kıta imamlıklarına, vilayet, liva ve kasaba vaizliklerine tayin edilebilmeleri kararlaştırılmıştır.

Yunan İşgaline uğradığı dönemde Uşak Ayntabizade medresesi başmuallimi Muhammed Salih (Uçar) Efendi İstanbul Şeyh-ülislam makamına Uşak medresesinin Yunan işgalciler tarafında yıkılıp, müdavimlerine zulm edilmesi durumunu rapor etmektedir.

Aynı mahallede Hacı Mustafa Efendi Medresesi bulunmakta idi. İpek Mahallesinde Hacı Ahmed ve Debbağhane medreseleri vardı.

Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü il merkezinde Dokuzsele Deresi üzerinde, Halı Pazarı Köprüsü'nün 100 m. kadar güneyindedir. Halı Pazarı Köprüsü'nün 1973 yılına kadar kullanıldığı, sonradan üzerinin kapatıldığı belirtilmektedir İki kemer gözlü olan Buğday Pazarı köprüsünün uzunluğu 8.5 m., genişliği de 4 m. dir. Uşak Müzesinde bulunan kitabenin Hüseyin Ağa tarafından,

1868-69 yılında inşa ettirilen, Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü'ne ait olduğu ileri sürülmektedir.

Şemseddin Sami şehirde on yedi cami, iki medrese, iki tekke, iki kilise, bir rüşdiye ve birkaç sıbyan mektebi, iki kütüphane, dört hamam, 750 dükkan, 706 halı tezgahı, otuz beş debbağhane, sekiz han ve kırk beş çeşme bulunduğunu yazar. 1898 tarihli Hudavendigar Vilayeti Salnamesi'nde on altı cami, on dört mescid, altı türbe, on bir medrese, iki kilise, on bir han, beş hamam, elli sekizi su ile, elli dokuzu buhar ile çalışan 117 değirmen, kilim ve kaliçe (küçük halı) iplerini boyamaya mahsus yirmi boyahane, on beş debbağhane, bir salhane ve bir rüşdiye ile dördü ibtidai sekiz sıbyan mektebi sayılır.

Uşak şehri 1867, 1894 ve 1922 yıllarında üç büyük yangın geçirir. 1894 yangını Uşaklılarca "koca yangın" diye anılır; bu yangında Aybey Mahallesi dışındaki bütün mahalleler yanar[33]. Mahalle Dokuzsele çayının karşı tarafında bulunduğu için yangından kurtulur. Pekmez Hanı isimli mahalde çıkan yangın rüzgarın tesiriyle de söndürülemeyip genişlemiş ve üç-dört koldan mahallelere yayılmıştır. Uşak büyük yangınında 2453 ev, 12 han, 700 dükkan, 35 kahvehane ve 18 cami, 12 medrese, iki kilise, rüştiye ve ibtidaiye

---

[33] Yusuf Halaçoğlu. Uşak'ta İki Doğal Âfet: 1887 Depremi Ve 1894 Büyük Yangını

mekteplerinin çatıları, dört hamam, eski ve yeni usulde ders görülen 30-35 sıbyan mektebi tamamen yanmıştır.

Yangının çıkış sebebi bir gün önce Uşak'a gelen orta oyuncularının Pekmez Hanında yaptıkları gösterideki dikkatsizlikleri olarak tespit edilmiştir.

Yapım Tarihi 1884 olan *Çakaloz Camii*nin giriş kısmının üstünde II. Abdülhamid'e ait tuğra bulunmaktadır[34]. Caminin yapılış tarihini gösteren bir kitabe yoktur. II. Abdülhamid'in tuğrasının altında "Bismillahirrahmanirrahim", bunun altında da bir yay E biçiminde sülüsle yazılmış "Selamünaleyküm fedhuluha halidin" ibareleri yer almaktadır. Ancak binayı II. Abdülhamid yaptırmamıştır. H. 1310/ M. 1894 senesinde yanan camiyi Sabah Mahallesi Şirket-i Hayriyesi kubbeli ve kurşun örtülü olarak inşa ettirmiştir. Son cemaat yeri orijinal olmayan camiyi 1894 yangını sonrasında aynı şirket tamir ettirerek, şimdiki camiyi yaptırmıştır. Bu tarih de II. Abdülhamid dönemine rastlamaktadır. Yapılış bakımından caminin genel görünümü korunmaya çalışılan binada, son cemaat yeri pandantiflere oturan üç kubbe ile örtülmüş, kubbeler silindirik sütunlarla desteklenmiştir. Anıtsal bir tarzda yapılan caminin giriş kapısının iki yanında birer mihrabiye mevcuttur. Mihrabiyeler ve giriş arasındaki pencereler, kadınlar mahfili olarak değerlendirilmiştir. İçinde süsleme unsuru bulunmayan caminin üst örtüsü dıştan kiremit kaplı kırma

---

[34] Medeniyetler Şehri Uşak. Uşak Valiliği

çatı olarak inşa edilmiştir. Kaidesi çokgen olan minarenin dış yüzeyi düzgün kesme taşla kaplanmıştır. 1894 senesindeki yangın sonrasında son cemaat yeri yapımı için konulan kademe taşları ancak 1970'li yıllarda halk tarafından tamamlanmıştır. Bina, 1922 Yunan yangınında tekrar zarar görmüş ve yine Sabah Mahallesi Şirket-i Hayriyesi tarafından tamir ettirilmiş, son olarak da Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1981'de başlayan onarım çalışmaları 1982'de tamamlanmıştır.

*Halitoğlu Han*ının inşa kitabesi yoktur[35]. 'Halitoğlu' adıyla tanınan Osman Efendi tarafından 1894 tarihindeki yangından hemen sonra inşa edildiği kaydedilir. Arşiv belgelerinde binanın 1895-1898 tarihlerinde Osman Efendi tarafından yaptırıldığı kayıtlıdır. Yapının üst örtüsünde kullanılan düz volta döşeme sistemi üst örtü içinde ve duvarlarda yer alan (U) putrel demirler, dış cephelerde görülen plastr ve başlıklarında bulunan süslemeler Batılaşma dönemi özellikleri taşır. Yapıya 1950'li yıllarda, ikinci katın ilave edildiği anlaşılmaktadır. Osman Efendi Uşak'ta Halitler diye bilinen zengin bir ailenin büyüğüdür. Kendi ismiyle bilinen hanı yaptırmıştır ve o dönemde manifatura ticaretiyle uğraşmaktadır.

---

[35] Filiz Gürboğa. Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum. 1999

Hacı Gedik Hanı Hacı Gedik Mustafa tarafından H.1309 - M.1891/92 tarihinde yaptırılır[36]. Hanın güney cephesindeki giriş kapısının üzerine, mermerden sülüs hatla yazılmış olan kitabesinde şunlar yazılıdır:

Maşallah Müstedam olsun beni medhe layık ü seza

Her geçen gördükçe tahsin eylesün kim habbeza Sahib-i evladiyyete

Hakk-ı rahim ede ruz-i ceza Innem el a' mal ü binniyet buyurdu Rabbena

Üç yüzü dokuzu oldu bu bina inşa tamam

Her hatadan hıfz ide Rabbü' l - enam Mustafa' dır ismi amma

Hacı Gedikle benam Innem el a'mal ü binniyyet buyurdu Rabbena Sene 1309

Açık avlulu ve iki katlı olan yapının planı, yamuğa benzemektedir. İnşaında genellikle düzgün kesme taş, kaba yontu taşı ve tuğla kullanılmıştır. Han, dıştan alaturka kiremit kaplı kırma çatı ile örülmüş olup, yer yer marsilya kiremit de kullanılmıştır. İç içe geçmiş iki yuvarlak kemerli giriş, oldukça geniştir. Girişin doğusundaki iki bölümün düz lentolu geniş açıklıkları vardır. Hanın doğu cephesinin alt katında yedi dükkan bulunmaktadır. Güney köşedeki dükkan; biri avluya, diğer ikisi de caddeye açılan üç dükkanın birleştirilmesiyle oluşmuştur. Kuzey uçtan itibaren üç

---

[36] http://www.kulturportali.gov.tr

dükkanın da birer kapısı avluya açılır. Birer tane kare penceresi olan bu dükkanların kapıları düz lentoludur. Bu cephenin üst katında ise dikey dikdörtgen şeklinde, düz lentolu ve taş söveli on dört tane pencere bulunmaktadır. Güneydeki yuvarlak kemerli kapının önündeki eyvandan avluya geçilmektedir. Eyvanın batısındaki dükkanın kuzeyindeki açık kısmı camekanla kapatılarak çay ocağı haline getirilmiştir. Bunun arka kısmında düz lentolu bir kapısı ve iki penceresi olan bir dükkan yer almaktadır. Yapının avluya bakan batı kısmı asimetrik planlıdır. Bu tarafta iki uzun eyvan yer almakta olup eyvanların her iki yanına da dükkanlar inşa edilmiştir. Üst katın ana giriş tarafı hariç diğer üç tarafında bir sıra revak yer almaktadır. Kuzeydeki revak ahşap örtülü olup, ahşap sütunludur. Doğu ve batıdaki revaklar ise düz tonozla örtülü ve tek parçalı taş sütunlarla desteklidir. Sütun gövdelerinin her birinin üst kısmında birer ay-yıldız motifi bulunmaktadır. Kuzey revaktaki düz lentolar ahşaptır. Hanın bu katında 37 mekan yer almaktadır. Bunların batı tarafındakiler basık tonoz, eyvanlar beşik tonoz, diğer odalarda düz tonozla örtülmüştür.

Kitabede adı geçen Hacı Gedik Mustafa Efendi, Hacıgedikler ailesinin dip dedesi Hacı Ali oğlu Hacı Mustafa Efendi'dir[37]. Gerçek adı Hacı Gedik oğlu Hafız Mustafa Efendi olan bu kişi Çal (Denizli) kazasının Gömülce köyündendir. Uşak'a okumak için gelmiş ve

---

[37] Filiz Gürboğa. Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum. 1999

Bağrıaçık Hoca'dan ders almıştır. Tüccar ve fabrikatör olan Hafız Hacı Mustafa Efendi 1831-1904 yılları arasında yaşamıştır. Şehir içindeki Hacı Gedik Hanı'ndan başka Bedesten'i, 1901 senesinde de Uşak'taki Tiritoğlu Mehmet Paşa ve Hamza oğlu Hüseyin Ağa ile ortak olarak kurduğu buharlı makinalara sahip ilk fabrika ile Uşak Karahallı arasında Banaz Çayı üzerindeki 1900 tarihli *Hacı Gedik Köprüsü*'nü yaptırmıştır.

Kaynaklarda adı geçen ve bugün mevcut olmayan, dokuz han tespit edilmiştir. Bu yapılar Yılancı Hanı, Pekmez Hanı, Hamit Ağa Hanı, Müftü Hanı, Yörük Hanı, Adem Hanı, Helvacılar Hanı, Çalıkoğlu Hanı, Vakıf Hanları (iki adet)'dır.

Demiryolu hattının gelmesiyle birlikte ekonomik hayatında büyük canlanma yaşayan Uşak ili sınırları içindeki 147 kilometrelik hat üzerinde on adet istasyon bulunmaktadır[38]. Hattın inşası şirket tarafından, Regie Generale des Chemins de Fer'e verilmiştir. İnşaata, 18 Ekim 1895 tarihinde başlanmış ve kısa sürede tamamlanmıştır. Müteahhit şirket, Alaşehir ve Uşak arasındaki zorlu demiryolu güzergahında 10 tünel açmıştır. Uşak İstasyon Binası, Fransızlar tarafından 1898 yılında Alaşehir-Afyon demiryolunun devamı şeklinde yapılmıştır. Uşak'a ulaşırken çok önemli bir Roma

[38] Mehmet Karayaman. Uşak'a Demiryolunun Gelişi ve Sonuçları

yerleşimi olan Blaundus[39] yakınlarındaki İnay'a bir istasyon kurulmuştur. O zamana kadar İnay, 4-5 evlik bir mezra iken, demiryolunun geçmesinden sonra önemli bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Demiryolu inşaatı sırasında çoğunluğu İtalyan olan ve sayıları 5.000-7.000'e varan muhtelif milletlerden işçiler çalıştırılmıştır.

Taş malzeme ile inşa edilen binalar, oldukça sağlam ve bakımlı durumdadır. Ahşap beşik çatılı ve Marsilya kiremit ile örtülüdürler. Uşak'taki Marsilya kiremit örtülü ilk binalardandır. Gar binası iki katlı bir ana bölümle, yanlarda tek katlı, teras çatılı birer bölümden oluşmuştur. Kat ayrımında bir silme vardır. Yapıların köşelerinde kesme taştan girintili çıkıntılı düzenleme yapılmıştır. Pencere ve kapı açıklıkları taş sövelerle çevrili olup, basık kemerlidir.

---

[39] Uşak iline 40 km mesafede yer alan Ulubey ilçesi Sülümenli köyü sınırları içerisinde yer alan Blaundus antik kenti 1. Derece sit alanı olarak tescil edilmiştir. Blaundus; Büyük İskender'in Anadolu Seferleri'nden sonra Makedonya'dan gelenler tarafından kurulmuş olup şehir halkının kendilerine Makedonyalı Blaundus adını verdiği söylenmektedir. Büyük İskender'den sonra Bergama Krallığına ardından da Roma İmparatorluğuna bağlanan kentin Roma döneminde önemi artmıştır. Derin vadilerle çevrili bir yarımada üzerinde yer alan kentin önemli yapıları arasında kale, tapınaklar, tiyatro, stadyum ve kaya mezarları bulunmaktadır.

Tiritoğlu Mehmet Paşa tarafından 1898'de yaptırılan *Paşa Hanı* genel görünüm bakımından yamuk bir plana sahip olup avlulu ve iki katlıdır. Hanın girişi güney cephesindedir. Kapı üzerinde soyut bir yaprak motifi bulunan, çıkıntılı kilit taşı olan, basık kemerli bir yapıdır. Bunun üzerinde bir sıra taş, onun da üzerinde üçgen alınlık bulunmaktadır. Girişin iki yanında, kare kaidelere oturan köşeli, ikili plasterler, silmeli yalın başlıklarla sonlandırılmıştır. Bunların benzerleri, aynı hizada ikinci kat duvarında da yerleştirilmiştir. Bu plasterlerin arasında, basık kemerli dikdörtgen bir pencere yer almaktadır. Yapının güney cephesi tamamen düzgün kesme taşla kaplıdır. Alt katta girişin batısında beş, doğusunda da üç tane basık kemerli iki dikdörtgen pencere açılmıştır. Kemerlerin kilit taşı üzerine kenger yaprakları işlenmiştir. Aynı cephenin ikinci katında, kilit taşları yaprak motifli pencereler bulunur. Binanın batı cephesi de düzgün kesme taşla kaplanmıştır. Burada altı tane basık kemerli açıklık bulunur. Bunların kemer kilit taşlarından üç tanesinde ay-yıldız, iki tanesinde de su kabağını andıran motifler yer alır. Üst katta ise dikdörtgen şeklinde, basık kemerli yedi pencere açıklığı mevcuttur. Hanın kuzey cephesinin alt katında dört basık kemerli açıklık bulunur. İkinci katta ise dikdörtgen basık kemerli yedi pencere açıklığı olup, süslemeleri batı cephesinin üst katının motifleriyle aynıdır. Bu katın doğu kısmının üst tarafında dört küçük yuvarlak pencereye yer verilmiştir. Doğu cephesinin alt katında, üç tanesi pencere, diğerleri de geniş açıklıklar şeklinde düzenlenmiş sekiz açıklık

vardır. Bunların kilit taşlarında, kuzeyden ikinci, üçüncü ve dördüncüde su kabağı; birinci ve beşincide ay-yıldız motifi bulunmaktadır. Üst katta, alt kattaki her bir açıklığın simetriği sekiz tane aynı tarz pencere açılmıştır. Bunların kilit taşlarında da farklı soyut yaprak motifleri vardır. Alt kat ve üst katın bir kısmı düzgün kesme taşla kaplıdır. Üst katın kalan bölümü ise taşla kaplı değildir. Avlunun doğusundaki duvarda, birer kapı ve penceresi olan altı dükkan bulunmaktadır. Batı tarafının ortasında bir bölüm vardır. Bunun iki yanında birer dükkan girişi bulunur. Üst kattaki mekanların önünde, her yönde revak bulunur. Bu revakları andezit sütunlar desteklemektedir. Sütunlar, yüksek kaideli, silindirik gövdeli ve dar başlıklıdır. Bu katta on dokuz oda vardır. Güneydoğu köşedeki bölüm ise dinlenme salonu olarak kullanılmaktadır. Bir Fransız mimara yaptırılan ve inşası üç yıl süren han, günümüzde otel olarak kullanılmaktadır. Paşa Hanı, 1990-1996 yılları arasında onarım görmüştür.

Tiritoğlu Mehmet Paşa Uşak'ın önde gelen kişilerindendir[40]. Belediye, maarif ve idare meclisleri gibi mahalli hizmetlerde görev yapmıştır. Bu kişinin 1890 yılında kentte meydana gelen kıtlık nedeniyle halka dağıttığı buğdaylar yüzünden asi kabul edilerek padişah II. Abdülhamit huzuruna çıkarıldığı, padişahla yaptığı açık konuşma sonucunda padişah tarafından kendisine paşa ünvanı verilerek fermanına “Pervasız Mehmet Paşa”

---

[40] Filiz Gürboğa. Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzrum. 1999

yazıldığı belirtilmektedir. Tiritoğlu Mehmet Paşa'nın 1911'de vefat etmiş olduğu kaydedilir.

Kaza dahilinde yeni bir iktisadi faaliyet sektörü olarak madencilik önemli idi[41]. XIX. Yüzyıl sonlarıyla XX. Yüzyıl başlarında sektörde önemli bir hareketlilik görülür. Birçok maden keşfedilir, talipler arasında ilk olarak arama (taharri) ruhsatnamesini, son kertede de imtiyaz fermanını almaya yönelik önemli bir rekabet yaşanır. Sektöre İzmir'de ikamet eden İngilizlerin ruhsatname ve imtiyaz almak amacıyla kayıtsız kalmadıkları görülse de, taliplerin çoğunu, Bosnalı Mehmet Muharrem ve Buldanlı Hacı Molla Ahmedzade Hacı Emin Ağa örneklerinde görüldüğü gibi özel müteşebbisler oluşturur. Askeri silk mensupları da sektöre belirli bir duyarlılık gösterir. Madenler içerisinde bilhassa zımpara ve manganez, İzmir Limanından Almanya başta olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine ihraç edilir.

XVI. Yüzyıldan itibaren iktisadi sahada önem kazanan ve Avrupa'da tanınan Uşak halıcılığına XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Avrupalıların sermayelerini yatırmaları, hatta üç yabancı tüccarın 1864'te Uşak'ta bir halı ticarethanesi tesis etmeleri, halı dokutma yanında halıcılığın ana girdilerini oluşturan iplik eğirme, boyama gibi yan sektörlerle de ilgilenmeleri, 1893'te birkaç

---

[41] Biray Çakmak. Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Bir Batı
Anadolu Kazasında Sosyo-Ekonomik Yapı: Uşak (1876-1908). Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 2018

İngiliz sanayicinin Uşak'a gelerek halıcılıkta hünerli dört kişiyi İngiltere'ye halı dokutmak üzere götürmeleri Uşak halıcılığının önemini ve boyutunu göstermesi bakımından önemlidir. XIX. Yüzyılda Uşak, uluslararası bir ticaret şehri olan İzmir'in art bölgesinde bulunmaktadır.

XVI. yüzyılın başlarından itibaren Uşak halıları İzmir Limanı vasıtasıyla Avrupa'ya sevk edilmekteydi. Bu sebeple Avrupa'da İzmir halısı diye meşhur oldu. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halı üretiminde büyük artış görüldü. XIX. yüzyılda üretim zirve noktasına ulaştı. Halının ham maddesi olan iplik ve boya sanayiinde de büyük gelişmeler yaşandı. Daha önce üst sınıf Avrupalılar tarafından talep edilen halılar sanayileşmenin getirdiği zenginlik sebebiyle orta sınıflarca da tercih edilmekteydi. Bu gelişme Uşak halılarının tüketicinin talep ettiği desen ve kalitede üretilmesine yol açtı. Halı üretimi tamamen ticari hale dönüştü. Böylece Uşak halıları eski karakteristik özelliklerini ve sanatsal değerini yitirdi. Bu yüzyılda Avrupa'ya ihraç edilen halı miktarında büyük artış meydana geldi. 1873'te Anadolu'dan yurt dışına gönderilen halıların üçte ikisi Uşak halısıdır. Aynı yıl Uşak'ta halı üretim miktarı 150.000 pik iken 1890'larda iki katına, 1900'lerde üç katına çıktı. Halılar 6000 çalışan tarafından 2000 tezgahta imal ediliyordu. Temettuat sayımlarında halı ve kilim dokumacılığının çok yaygın olduğu görülmektedir. 1907'de İngiliz sermayesince kurulan Şark Halı Şirketi kısa bir süre içinde Uşak'ta halı imalatının yaklaşık üçte

ikisini inhisarı altına aldı. Şirket halı imalatını hızlandırdı, kuruluşundan üç yıl sonra şirkette çalışanların sayısı 15.000'e ulaştı. Bu dönemde Uşak'tan ihraç edilen halıların % 95'i bu çalışanların imalatıdır. İzmir'den başlayan İzmir-Afyon demir yolunun 1898'de Uşak'a ulaşması da bu ticareti kolaylaştırdı. Uşak uluslar arası pazarlara açıldı. Daha önce halılar Uşak'a on iki saat mesafedeki Alaşehir İstasyonu'na yük hayvanlarıyla götürülüyor, buradan yük trenlerine yüklenip İzmir'e taşınıyordu. Demiryollarının yaygınlaşmasından önceki dönemlerde ise yük hayvanlarının sırtında önce İzmir Limanı'na götürülür ve Avrupa'ya ihraç edilirdi. Şehirde perşembe günleri halı pazarı kurulmaktaydı. Bu yer günümüzde de aynı ismi taşımaktadır. XIX. yüzyılda halı imalatındaki artışa paralel olarak iplik üretiminde de makineleşmeye geçildi. Bu amaçla milli sermaye tarafından üç iplik fabrikası kuruldu. Hükümet bu fabrikalar için yurt dışından getirilen makinelere gümrük muafiyeti tanıdı. Uşak'ta ipliği elle eğiren üreticiler işlerini kaybetme korkusuyla fabrikalaşmaya karşı çıktılar ve 1908 Martında ayaklanıp iplik fabrikalarını tahrip ettiler. Bu hareket tarihte "tarak isyanı" diye adlandırılır.

Uşak'ta halı ve kilim imalatı dışında dericilik, kunduracılık, bıçakçılık ve kuyumculuk da gelişmiştir.

XIX. Yüzyıl sonlarıyla XX. Yüzyıl başlarında Uşak şehrinde Fransız sosyal ve kültürel müesseseleri

açılmıştır[42]. Fransız Katolik misyonerleri şehre dini, siyasi, iktisadi ve kültürel amaçlarını gerçekleştirmek için gelmişlerdir. Fransız misyonerler tarafından 2 kilise, 1 mabet, 1 manastır ve 1 mektep tesis edilmiştir. 1890'da 1 Rum kilisesi, 1 Ermeni kilisesi, 1892/1893'te 1 kilise, 1906/1907'de 1 Ermeni, 1 Rum kilisesi vardır. Diğer yandan Uşak'ta bu dönemlerde Rumlara ait 2 kilise, Ermenilere ait 1 kilisenin olduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır.

1891 yılında açılan Osmanlı Bankası ile Aralık 1897'de faaliyete geçen demiryolu istihdam imkanlarını arttırdı ve gayrimüslim ve ecnebi nüfusun artışında etkili oldu[43]. XIX. Yüzyıl sonunda Girit muhacirleri ve Kaçar aşireti iskan edildi. Nitekim kasabanın geleneksel merkezini (Ulu Cami) Demiryolu'na bağlayan İstasyon Caddesi'nin doğusuna yerleştirilen muhacirler ve Kaçar aşireti mensuplarıyla birlikte Sabah Mahallesi'nin nüfusu bir muhtarla idare edilemeyecek derecede arttı. Bunun üzerine Girit muhacirleriyle Kaçar Aşireti mensuplarının iskan edildiği kısım, ayrı bir mahalle olarak teşkil edildi ve Mamuretü'l-Hamidiye adı verildi. Muhacirlerin iskanı için gerekli olan araziyi eşraftan Hacı Hafızzade Hacı

---

[42] Adnan Şişman, Sadiye Tutsak, Biray Çakmak. XX. Yüzyıl Başlarında Uşak'taki Fransız Müesseseleri

[43] Biray Çakmak. Mahallî Tarihî Demografi Araştırmalarında Vilâyet Salnâmelerinin Veri Değeri: Uşak Kazası Örneğinde Kısmî Zamanlı Bir İnceleme (1897-1898/1906-1907)

Hafız Ahmed Efendi meccanen verdi. Kendisi bu hizmetine karşılık II. Abdülhamid tarafından taltif edildi.

XX. Yüzyıl

Uşak kazasında 1900'lü yılların başında 40 medrese, 130 civarında ibtidai ve sıbyan mektebi, dört gayrı müslim mektebi, iki özel teşebbüs mektebi, 1 rüşdiye ve 2 kütüphane bulunmaktaydı. Ayrıca ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında yıldan yıla değişim göstermekle beraber XIX. yüzyılın son çeyreğinde 3500-4000; XX. yüzyılın ilk yıllarında ise 6500-7000 civarında talebenin tahsilini sürdürdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Uşak'ta ortaya çıkan Uşşakilik tarikatı ile Ahi ocaklarının yanı sıra, Bektaşi tekke ve zaviyelerinin de dini, ilmi ve kültürel hayata olumlu katkı sağladıkları görülür.

Uşak, XIX. Yüzyıl öncesinde geleneksel bir halı üretim merkeziydi[44]. XIX. Yüzyılda, bilhassa 1860'lı yıllardan itibaren Uşak kazasında, halı üretimi uluslararası talebe bağlı olarak sürekli arttı. Bu artış, kasaba nüfusunun önemli bir kısmının sektörde istihdam edilmesi sonucunu doğurdu. 1890'lı yıllarda artan talebi karşılamak amacıyla halı üretiminin önemli bir girdisi olan ipin inorganik enerjiyle çalışan fabrikalarda üretilmesi gündeme geldi. Nitekim XX. Yüzyıl başlarında Tiritzade Mehmet Paşa, Hamzazade Hüseyin Hüsnü, Hacı Gedikzade Hafız Mustafa, Yılancızade Osman ve Bacakzade Ali gibi kasaba eşrafı tarafından Uşak kasabasında ip imal eden üç fabrika kuruldu. Osmanlı

---

[44] Biray ÇAKMAK. XX. Yüzyıl Başında Uşak'ta Kurulan İp Fabrikaları

Devleti de sanayileşmeyi teşvik kapsamında eşrafın girişimlerini destekledi. Çeşitli vergi muafiyetleri sağladı. Kısa sürede faaliyete geçen fabrikalar üretimde köklü değişiklikler meydana getirdi. Bu köklü iktisadi değişim, üreticilerin fabrikaları tahrip etmesi ve üretime belirli bir süre ara verilmesiyle sonuçlanan 1908 yılındaki isyanın temel sebeplerinden birini teşkil etti.

1900'lü yılların başında Uşak sokakları fenerlerle aydınlatılmaktadır[45]. Uşak Belediye reisliği yapan Hacı Mehmet Ağa (1851-1914)'nın belediye başkanı olduğu dönemde "küffar icadını" camiye sokmama vaadi ile elektriğin Uşak'a getirilmesine karar alınır. Ve 1909 yılı yaz aylarında Uşak sokaklarının elektrikle aydınlatıldığı ve yeni elektrik lambalarıyla aydınlatmanın yaygınlaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. İlk olarak Acemler Tarlasında tek katlı bir binada başlayan elektrik üretimi, 1930'larda belediye tarafından yaptırılan Elektrik Fabrikasında devam etmiştir. Uzun yıllar Uşak halkına hizmet veren bina, Uşak Belediyesi tarafından restore ettirilerek Uşak Kent Tarihi Müzesine dönüştürülür.

Uşak'a Katolik Fransız misyonerlerin gelişi, XIX. Yüzyılın ikinci yarısına rastlamaktadır[46]. Ermeni ve Rum mekteplerinin yanında Fransız misyonerler de bir Latin

---

[45] Mehmet Karayaman. İlkler Şehri Uşak'ta Elektriğin Serüveni

[46] Adnan Şişman, Sadiye Tutsak, Biray Çakmak. XX. Yüzyıl Başlarında Uşak'taki Fransız Müesseseleri

Kilise Mektebi açmışlardır. İzmir Başpiskoposluğu'na ait Katolik Misyoner Teşkilatı'nın Uşak'ta 1898'de kurulduğu ve bu teşkilatın 1904'te Frères des Ecoles Chrétiennes cemaatine devredildiği görülür. Bu kilise, mabet ve manastırın Rum ve Ermeni Mahallesi olarak da bilinen ve eski adı Sabah olan, bugünkü Kemalöz Mahallesinde bulunduklarına dair bilgiler mevcuttur.

31 Ekim 1914'te İngiltere, Fransa ve Rusya'nın harp ilan etmesiyle Osmanlı Devleti I. Dünya savaşına girer. Bunun üzerine Osmanlı ülkesinde faaliyet gösteren misyonerler ülkeyi terk etmişler, Osmanlı Devleti de İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya'ya ait yabancı müesseselere el koymuş, böylece ilgili müesseselerin menfi faaliyetleri nispeten durmuştur. Böylece Uşak'taki mektep, "harb-i umuminin ilanını müteakib Frères des Ecoles Chrétiennes misyonerlerinin Uşak'tan ayrılmaları üzerine kapanır. Diğer Fransız dini müesseselerinin de kapanması bu genel manzara çerçevesinde gerçekleşmiş olmalıdır.

26 Ağustos 1922'de Afyon'da başlayan Büyük Taarruz neticesinde Uşak iki yıl süren işgalden 1 Eylül 1922'de kurtulur[47]. Ancak geri çekilen işgal kuvvetleri geçtikleri yerleri yakıp yıkarken, Uşak'a da büyük zarar verir. Üç mahalle tamamen, bir mahalle ise kısmen yanar. Bu yangınlar sırasında pek çok ev, dükkan, cami, mescid,

---

[47] Sadiye Tutsak. Osmanlı Devleti'nin Son Devirlerinde Uşak Kazası

medrese harap olur. Uşak Ticaret ve Sanayi odası tarafından yapılan incelemede; 650 ev, 1 resmi bina, 3 hamam, 2 mektep, 1 hapishane, 5 han ve otel, 5 cami ve mescit, 4 medrese, 2 kiremithane, 2 fabrika, 26 çeşme ve su terazisi yandığı tespit edilmiştir. Yangın esnasında halkın esir tutulduğu binada bulunan 450 kişi yanarak ölmüştür. Sadece şehirde 1000'in üzerinde insan öldürülür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Rumların bıraktığı bina ve evler hükümet dairelerine, hayır kurumlarına ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır[48]. 1931 yılında Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra, Uşak Türk Ocağı tarafından tasarruf edilen Rumlardan kalma bir binanın, parti teşkilatına devredildiği görülmektedir. CHP Uşak İlçe Başkanlığı, 25 Haziran 1938 tarihinde tamamlanan Halkevi binasında faaliyetlerini sürdürür. Uşak Halkevi, 23 Şubat 1934 tarihinde açılır. 1935 yılında 11 bayan, 168 erkek üyesi bulunan Uşak Halkevi bünyesinde sanat, gösteri, spor, sosyal yardım, halk dershaneleri ve kursları, kütüphane ve yayın ile köycülük şubeleri açılmıştır. Aza sayısı 1940 yılında 1.077'e çıkmıştır. Halkevi bünyesinde oluşturulan sinema ile halka propaganda amaçlı filmler, ücretsiz olarak izlettirilmiştir.

---

[48] Mehmet Karayaman. Chp Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950)

1940 yılında kaleme alınan bir raporda, Uşak'ta 200 daimi işçisi olan ancak kampanya zamanında işçi sayısı 1.000'e çıkan Şeker Fabrikası, 200'e yakın işçi çalıştıran Yılancı zadelerin Kumaş Fabrikası, 60-70 kadar işçi çalıştıran Bacak zadelerin İplik Fabrikası, 200 kadar işçi çalıştıran Şayak Fabrikası Türk Anonim Şirketi, 25 kadar işçi çalıştıran iki debbağ fabrikası, 10 kadar işçi çalıştıran Hazıroğlu Un Fabrikası ile 10 kadar işçi çalıştıran Hüseyin Bey İplik Fabrikası bulunduğu ifade edilir[49].

Banisi Hacı Mustafa Efendi olan Bedestenin yapım tarihi 1901-1904 yıllarıdır[50]. Sarraflar Çarşısı Kuzey-güney istikametinde yerleştirilmiş olan yapının, giriş ve çıkışı da aynı doğrultudadır. Derinlemesine dikdörtgen planlı olan binanın ortasında bir koridor ve bunların iki yanına sıralanmış dükkanlar yer alır. Bedestenin güney cephesi kot farkından dolayı üç katlı bir görünüme sahiptir. En altta, girişin doğu tarafında iki, batı tarafında ise bir dükkan bulunur. Bu dükkanlar önündeki yol seviyesinden aşağıda yer alır. Bu mekanların üstü düz tonozla örtülüdür. Girişten birinci katın koridoruna ulaşıldığında, iki tarafa sıralanmış dükkanlar bulunur. Birbirinden ince duvarlarla ayrılmış olan mekanların

---

49 Mehmet Karayaman. CHP Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950

50 Filiz Gürboğa. Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum. 1999

koridor tarafındaki duvarları ise yalın taşıyıcı plasterlerden oluşur. Girişin doğusundaki üçüncü dükkanın yanından üst kata çıkılan merdivene yer verilmiştir. Girişin dış tarafında kaideli ve gömme sütunlar bulunur. İkinci katın iki yanında ve kuzey tarafında dükkanlar vardır. İki yandaki dükkanların arası önlerinde birer koridor bırakıldıktan sonra, iki parça halinde açık bırakılmıştır. Basık tonozla örtülü olan mekanların ön taraflarına bakıldığında alt kattakilerden farklı olarak, birer kapı ve pencere yerinin bırakıldığı görülür. Ortadaki açıklığın üzeri, demir ve camdan oluşan semerdam biçimindeki bir örtüyle kapatılmıştır. Kuzey cephedeki giriş güneydeki ile karşılıklıdır. Cephenin alt katında üç geniş açıklık vardır. Doğu köşedeki açıklık daha dar olup üst kattaki geniş mekana çıkan merdivenin girişidir. Bu açıklıklardan geniş olan üç tanesi düz lentoludur. Üst kata çıkılan merdivenin kapısı ise at nalı kemerlidir. Buradaki bütün kemerlerin kilit taşlarında birer kenger yaprağı motifi bulunmaktadır. Açıklıklar arasındaki duvarların üst kısmı söğüt yaprak motifleriyle, alt kısmı ise soyut bitkisel rozetlerle bezelidir. Üst kat balkonunda yedi adet “S” kıvrımlı konsol yer alır. Yan yüzeylerinde birer volüt ve soyut bitkisel bezeme bulunan konsollar taştandır. Balkonun kemer köşelikleri demirden kıvrık dallı bitkisel süslemelidir. Balkonun yukarısında üçgen alınlıklı çatı yer almakta olup, gizli çatı biçiminde yapılmıştır. Yapının her iki cephesi ile dükkanların koridora bakan kısımlarında düzgün kesme taş ile yer yer demir ve tuğla kullanılmıştır.

İbrahim Bey (1871-1937) Uşak'ın Bozkuş Köyü'nde dünyaya gelir[51]. Babası Paşaoğulları'ndan Hüseyin Ağa'dır. Ailesi, Fatih Sultan Mehmet döneminde Karaman'dan Uşak yöresine göç ederek yerleşmiştir. İlköğrenimine köyünde bir özel hocayla başlayan İbrahim Bey, medrese eğitimi görmek üzere ilk önce Uşak'a daha sonra da İstanbul'a gönderilir. O, İstanbul'da medrese öğrenimi yanında, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Şinasi gibi şair ve fikir adamlarının görüşlerini tanıma olanağı bulur. Özellikle Namık Kemal'in etkisinde kalır. Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girer.

İbrahim Bey, medrese öğrenimi sonrası 1902'de Uşak'a müderris olarak tayin edilir. Bu görevde iken, 1908 tarihinde de Uşak Müftüsü olarak atanır ve bu görevi 11 Eylül 1910 tarihine kadar devam eder. 1910'da Kütahya livası İlköğretim Müfettişliğine tayin edilir. Bir yıl kadar bu görevi sürdürdükten sonra istifa eder. 1912 yılında bir buçuk ay kadar Uşak Kaymakamlığına vekalet eden İbrahim Bey, yapılan çağrıya uyarak, karısı ve iki çocuğunu bırakarak üç yüz kişilik gönüllü kuvvetinin başında Balkan Savaşı'na katılır. Onun birliği, Edirne'nin kurtarılmasında öncü rolü olan birliklerin arasında yer alır. İbrahim Bey, 1918'de yapılan Meclis-i Meb'usan seçimlerinde Kütahya Meb'usluğuna seçilir. Meb'usluğu sırasında ayrıca İttihat ve Terakki'nin önemli merkezlerinden biri olan Fatih Merkezi'nin Katib-i Mesul'üne getirilir. Bu arada İstanbul Türk Ocağı'nda da

---

51 Mehmet ERSİN. Kurtuluş Savaşı'nda Uşak Anıları

Türkçülük üzerine konferanslar vermiştir. Milli Mücadele'nin başlamasıyla ulusal harekat yanında yer alan ve önemli hizmetleri olan İbrahim Bey, 1921 tarihinde Niğde Mutasarrıfı olarak atanır. 1923'te Uşak Vaizliğine tayin edilir. Vaizlik görevini Kütahya Milletvekili (Bu tarihte Uşak idari olarak bu ile bağlıydı) seçildiği 1 Aralık 1927 tarihine kadar sürdürür. 1937 tarihinde İbrahim Bey ani bir bunalım sonucu intihar eder. Uşak'ın Bozkuş Köyü'nde aile mezarlığında toprağa verilir.

Yamalızade Ali Rıza Efendi (ö:1939-Uşak) Kuvay-ı Milliyenin Ege'de mali işlerini yürüten Atatürk'ün çok güvendiği Yusuf Ziya Beyin şeyhidir[52]. Tekkelerin kapatılması ile alakalı karar Uşak'da alındığından Yamalı Dede Meclis-i Meşayıhın ve tekke mensuplarının çoğunun hal ve tavırlarından da anlaşılacağı üzere tekkelerden feyz kaldırıldığı kanaatıyle ulu'l emre itaatı Hakk'ın emrine itaat kabul ederek kapatmaya karşı olmamış ve 1925'den sonra mahfi yaşamıştır. Bu zatın babasının yüzünde ben olduğu için Yamalızade lakabıyla tanınmış, soyadı kanunundan sonra "Yamalıoğlu" soy adını almıştır.

Yamalıbabanın yerine 1939 da Yakupzade Hafız Mustafa Özyürek Efendi yolu devam ettirmiştir. Yakup Babayı yakinen tanıyanların ifadesine göre hutbelerinde "Allah'ı isteyen eteğime tutuversin" diyecek kadar açık sözlü olmasına rağmen tasavvufi yönden halktan

---

52 http://metlidede.blogspot.com.tr/

gizlenmeyi bilmiştir. Yamalızade Şeyh Ali Rıza efendiyle alakalı gördüğü bir mana üzerine "Efendim huzurunuza bomboş bir teneke olarak geldim, ne doldurursanız kabulümdür" diyerek ona teslim olmuştur. Yakupzade, şeyhinden sonra posta oturmuştur.

Halveti Şabani Şeyhi **Yakupzade Mustafa (Özyürek) Efendi** (1887 -1973)'nin babası Mehmet Efendi, annesi ise Alime hanımdır[53] . Medrese tahsilinden sonra uzun süre I. Dünya Harbinde Sarıkamış cephesinde teğmen rütbesiyle görev yapmış, bilahare memleketi Uşak'a dönerek imamet ile görevlendirilmiştir. Yakup Baba, evli olup altı çocuk sahibidir. İleri görüşlü bir alim ve müceddid bir mutasavvıf olan Yakupzade Hafız Mustafa Özyürek, halk tarafından kısaca Yakup Aziz veya Yakup Baba olarak da tanınır. 25 sene tarik-i Nakşibendiyyede çalıştıktan sonra şeyhin sahte olduğunu anlamış ve tatmin olamayıp Uşak'ta, Yamalızade Şeyh Ali Rıza Efendi'ye intisap etmiş, kısa zamanda seyr ü sülukunu ikmal ederek şeyhinin vefatından (1939) sonra halvetiyye/Şabaniyye postuna oturmuştur. Yakup Aziz, Geredeli Aziz Halil Efendi'nin silsilesinden gelen bir Şabani şeyhidir.

Silsilesi şöyledir:

Şeyh Halil Efendi (Geredeli Aziz), (d.1785/1200 – öl. 1843/1259), Söğütlü Osman Efendi(?), Çaltılı İsmail Efendi (?), Şeyh Salih Efendi (Hacı Halil Efendizade), (d. 1805 / öl. 1878, Kütahya), Şeyh Sadık Efendi, (öl. 1922,

---

[53] https://ismailhakkialtuntas.com/

Eskişehir), Şeyh Yamalızade Ali Rıza Efendi (öl. l939, Uşak), Şeyh Yakupzade Hafız Mustafa Özyürek (öl. l973, Uşak).

Yakup Aziz, silsilesinden gelen bütün Şabani şeyhleri gibi zat postu idi ve zat postunun sırlarıyla mücehhez idi. Büyük bir alim ve natık olmakla beraber, ömrünü insan yetiştirmeye hasretmişti. Bu sebeple bizzat kaleme aldığı nutkundan başka edebi değeri haiz bir eser yoktur. Elimizde bir nutku, halktan Rifat isminde bir zata cevabi manzumesi ve şeyhinin ve Salih Efendi'nin şahide taşına yazdığı manzum kitabesi vardır.

Nutk u Şerif

Ey gözüm nuru ne bilsin gizlidir esrarımız
Cahil ü nadan ne bilsin anlamaz ahvalimiz
Kuş dilidir dilimiz hem her Süleyman anlamaz
Rumuzat u işaretle söyleriz akvalimiz
Halvetiyiz durmayız biz süreriz erkanımız
Hak yoludur yolumuz hem Şa'ban-ı Veli Sultanımız
Kimse görmez döneriz biz devreder devranımız
Kimse duymaz aşk ile arşa çıkar efganımız
Kördür ol münkir olanın kalb gözü görmez bizi
Can kulağı sağır olan duymadı feryadımız
On sekiz bin alemi gezdik dolaşdık aşk ile
Göremez ama olanlar bu bizim seyranımız
Görmeyiz biz masivayı pek severiz vechullahı
Her zerreden görmek oldu halis muhlis efkarımız
İşitmeyiz efsaneyi istemeyiz kaşaneyi
Ayrılmayız yolumuzdan sağlamdır imanımız

Ayrılmayız şeriatden Hakk'a giden tarikatden
Haberdarız hakikatden nadan bilmez ahvalimiz
Masivaya tapmayız biz yolumuzdan sapmayız biz
Münkirlerden korkmayız biz İmam Ali öz babamız
Hakka doğrudur özümüz secdede daim yüzümüz
Yalan değildir sözümüz saklıdır ol namazımız
Her nefesde ezkarımız Cemal-i Hak didarımız
Münkir bilmez esrarımız acaibdir seyranımız
Yetmiş bin hicab geçeriz Hakk'ı her şeyden sezeriz
Her dem Mirac biz ederiz kimse görmez Miracımız
Derviş Mustafa'dır adım Hakk'a vardım adım adım
Dersimi Ali'den aldım Muhammed'dir serdarımız

Şeyh Yakupzade Hafız Mustafa Efendinin kabri şehir merkezindeki Şehitler Kabristanındadır. Kabristanının üst kapısından girildiğinde 50 metre aşağıda ve 20 metre sol taraftadır.

Zabıta emeklisi **Deli Tahsin** (1935-2011), Uşak'ta Hakk aşıkları arasında kabul edilir[54]. Nakledilir ki, Aybey Mahallesinde (Yürek sokak, 22 numarada)'ki evinin içinde her yer ayna idi. Hemen her gün yeğeni ve diğer aile efradı tarafından bakılır, ihtiyaçları karşılanırdı.

[54] Mustafa Tatçı. Bir Allah Delisi: Tahsin Çakmak

Yakupzade Mustafa Halveti Aziz (ö. 1973)'in ifadesiyle, o "Deliliği ile veliliği aynı vücuda rastlamış.", meczub-ı ilahiden bir zat idi. Ricalde görevliydi. Cemali galip idi. Zabıta kıyafetiyle kendisini örtmüştü. Hafada işini işler kimsenin haberi bile olmazdı. Kamuflajı sağlamdı.

Çevresinde Ankara ve İstanbul gibi yola giden birini gördüğünde mutlaka zabıta şapkasına takdığı arma ve etiketten ısmarlardı. Cebinde bir düdük bulundurur, cadde ve sokaklarda zaman zaman öttürürdü. Gördüğü şeyleri düzeltmek için yarısı anlaşılan yarısı anlaşılmayan sözler söylerdi. Elindeki asayı kaldırıp zaman zaman talimatlar verirdi.

Kurşunlu Camii'nden kaldırılan cenazesi, çok sevdiği büyük Hak aşıkı ve Çanakkale gazisi Selbesoğlu Ahmet Çavuş'un Elmalıdere Mezarlığındaki kabrinin yanına defnedilir.

Cemalettin Aziz (1933-2013) Uşak'ta dünyaya gelir[55]. Babası, Selbesoğlu lakabıyla tanınan Ahmet (Kunat) Çavuş Çanakkale Gazilerindendir. Yakup Baba'nın velayete getirdiği bir büyük aşık ve arif olan Ahmet Çavuş 1966 senesinde vefat etmiş ve Uşak'ta Elmalıdere mezarlığında defnedilmiştir. Cemalettin Aziz'in Annesi Ayşe Dudu Hanımdır. Dudu valide, Kadiri şeyhi Recep Efendi'nin kız kardeşinin kızıdır. Siroz'dan vefat etmiş ve aynı mezarlıkta medfundur.

[55] Mustafa Tatçı. Cemâlettin Azîz Efendi

Aziz hazretleri dört kardeştir. 1953 senesinde Ali Dede'nin kızı Hacer valideyle evlenmiş ve bu evlilikten üç erkek iki kız beş çocukları dünyaya gelmiştir.

Çocukluğundan itibaren baba mesleği atımcılığın yanında 17 sene kadar Belikırıklar ve Kabaklarlılar'ın yanında tabakhanede çalışan Aziz hazretleri, Uşak'ta yetişen en iyi tabak ustalarından birisi olmuştur.

Altı sene kadar da kendi işini yaptıktan sonra Özel İdare'ye valinin maiyetinde hizmetli kadrosunda memuriyete geçmiş burada on bir senelik hizmetinden sonra "umumi bitkinlik" nedeniyle otuz dokuz yaşında 1972 senesinde mecburen emekliye sevk edilmiştir.

1973 senesinden itibaren Şabaniyye postuna geçen Aziz, bu tarihten itibaren sadece irşad ile uğraşmış ve kısa seyahatlerinin dışında münzevi yaşamıştır.

Bir Şabani/Halveti Şeyhi olan Cemalettin Efendi bu erkanın son temsilcilerinden Yakupzade Hafız Mustafa Özyürek Hazretleri tarafından yetiştirilmiştir. 1941 senesinden beri tasavvuf yolunda olan Aziz önce Kadiriyye'den bir şeyhe intisap etmiş, burada iki sene kaldıktan sonra manevi bir işaretle Yakupzade Hazretlerine derviş olmuştur.

Dervişliği müddetince sıkı bir riyazet ve zikir terbiyesinden geçen Aziz Efendi, bu sırada 33 kiloya düşünce "umumi bitkinlik" raporuyla mecburen emekli edilmiş, kısa süre sonra da kendisinde zat sırrı tecelli edince posta geçmiştir.

Cemalettin Aziz pek çok derviş irşad etmiş ve iki halife bırakarak 15 Mart 2013 tarihinde bu alemden göçmüştür.

Şeyh Hacı Kemal Türbesi il merkezinde, Kurtuluş İlköğretim Okulu'nun arkasında bulunmaktadır. Türbenin Germiyanoğulları zamanında Uçbeylerinden Hacı Kemal'e ait olduğu söylenmektedir. Bir başka söylentiye göre ise Hacı Kemal Sultan Yıldırım Beyazıt'ın karısı Devlet Hatun'un kız kardeşi Cemile Hatun ile evli idi. Ancak bu söylentilere açıklık getirecek bir belgeye rastlanmamıştır. Türbe içerisinde iki lahit bulunmaktadır. Şeyh Hacı Kemal'in mezarı üzerinde H.1311 (1892) tarihli kitabe bulunmaktadır. Kitabe: "İade-i şeref eyledi Hacı Kemal Sultan himmeti kutsiyyesi yerini buldu. Mamur sağ olsun alemde din vatan hayhuhan kıldılar bu eseri necate sebebi magfur 1311." Şeyh Hacı Kemal'in Germiyanoğulları zamanında Uçbeyi olduğu söylense de mezar taşındaki tarih ile arada büyük bir fark bulunmaktadır. Türbe kesme taştan dikdörtgen planlı olup üzeri yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülmüştür. Türbenin kuzey cephesinde dikdörtgen şeklinde bir kapıdan içerisine girilmektedir. Bu kapının iki yanına birer pencere yerleştirilmiştir. Kapı ve pencerelerin üzerleri tuğladan yassı kemerli nişlerle şekillendirilmiştir. Ayrıca doğu yönündeki cepheye de sivri kemerli bir pencere daha açılmıştır. Türbe içerisinde herhangi bir bezeme elemanına rastlanmamaktadır.

Sağlık, bilhassa sıtmadan kurtarma konusunda çok ünlüydü. Türbe parmaklıklarına çaput bağlanırdı.

Seyyid Ahmed Semerkandi hazretleri 1570’de Uşak kazası Memi Çelebi mahallesi nüfusu içinde bulunan imam ve seyyidlerden önemli bir şahsiyettir[56]. Seyyid Ahmed Semerkandi, Halvetiyye’nin Uşşakiye kolunun kurucusu olan Hasan Hüsameddin Buhari hazretlerinin şeyhidir. Seyyid Hasan Hüsameddin (K.S) Efendi Buhara’da doğmuştur[57]. Babasının ismi Hacı Teberrük’tür. Ticaretle uğraşmaktadır. Bir gece, rüyasında babası ona, “Boş yere ticaretin zahmetini çekmek, hakikat ehli için zarar ve ziyandır. Arzun ahiret ticareti, yani Allahü tealaya kavuşmak olsun. Gayen sonsuz sermayeyi elde etmek ise dünya mallarından yüz çevirip Seyyid Ahmed-i Semerkandi hazretlerine varıp teslim ol !” denilmesi üzerine servetini ve işini kardeşine bırakıp, kalbinden dünya sevgisini uzaklaştırdı. Durmadan içini yakan aşk ateşinin tesiri ile yaya olarak Buhara’dan yola çıktı ve Erzincan’da Seyyid Ahmed-i Semerkandi hazretleri ile karşılaşıp ona bağlandı. Sonra hocası ile birlikte Uşak’a yerleşti. Anadolu’ya gelip Uşak’ta yerleştiği için kendisine “Uşşaki ” denilmiştir. Hüsameddin-i Uşaki Hazretleri, hac farizasını yerine getirip geri dönerken, Konya’da rahatsızlandı ve 1593 (H. 1001) senesinde orada vefat etti. Cenaze namazı Konya’da kılındı. Vasiyeti üzere İstanbul’a götürülmek üzere yola çıkarıldı. Konya valisi, cesedin kokmaması için ilaçlamak istediyse de oğulları ve talebeleri buna

---

[56] www.usakkulturturizm.gov.tr/
[57] Sefine-i Evliya IV. Cilt. Sh. 281-287

karşı çıktı. Mübarek bedeni hiç kokmadan İstanbul'a getirildi. Kasımpaşa'da şimdiki kabrinin bulunduğu yere defnedildi.

Seyyid Ahmed Sermenkandi türbesi Kabaklar Camii kuzeyindedir. Türbe dikdörtgen olup üzeri kubbelidir. İçi çinili olup mescit şeklindedir. Kabaklar Köyünde "Fakir Dede" diye anılan Şeyh Alaüd'din-i Uşşaki'yi yetiştirip ona hilafet verdikten sonra burada vefat etmiştir.

Alaeddin Uşşaki Hazretleri (d.? / ö.?) Uşşakiyye tarikatının kurucusu Hüsameddin Uşşaki Hazretleri Uşak'a ilk geldiklerinde kendisini karşılayıp, daha sonra da ona mürid olmuş, kısa zamanda yetişip yüksek makamlara erişmiştir[58]. Alaeddin Uşşaki hal ehli bir aziz idi[59]. "Kabaklılı Alaeddin" demekle meşhurdur. İki halifesi vardır: Biri Manisa'da Yiğitbaşı Tekkesi'nde Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravi[60], öbürü ise İstanbul'da Ekmel Tekkesi ismindeki tekkede irşad faaliyetlerinde bulunan Şeyh Süleyman adındaki bir zattır. Şeyh Alaeddin, zahiri ilimleri tahsil ettikten sonra Taceddin İbrahim Kayseri'nin (V. 1478) gözetiminde uzunca bir süre sohbet, riyazet ve mücahedede bulunmuş ve tarikat adabını onun eliyle tamamlayarak müridlerin terbiye ve sülükleriyle meşgul olmaya başlamıştır.

---

[58] Alaeddin Uşşaki. Evliyalar Ansiklopedisi
[59] Ögke Ahmet.Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravi. Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri. Doktora Tezi. Marmara Üni. İstanbul. 2000
[60] Marmaravi hk. Evliyalar Şehri Manisa'ya bkn.

Kabaklar köyü Uşak merkezine 16 km uzaklıktadır. Köyle ilgili ilk yazılı bilgiler II. Bayezid dönemi tahrir defterinde geçmektedir. Bu tarihte köyden "Yağluca" adıyla bahsedilmiştir. Yerleşim, 1520 ve 1570 tahrir defterlerinde Beyad ve İlyaslı sipahi çiftliklerinin de bağlı olduğu bir köy olarak kayıt edilmiştir. 1676 tarihli Avarız defterinde, köyde 15. yüzyılda yaşadığı düşünülen Şeyh Alaaddin (Uşşaki) evladından bazılarının yaşadığı belirtilmiştir. Günümüzde köyde Şeyh Alaaddin Uşşaki' nin türbesi bulunmaktadır. Türbesi, köy camii içinde bir odadadır. Bu oda içerisinde Şeyh Hazretleri'ne ve karısına ait iki kabir vardır. Türbe kitabesi şöyledir:

“Buldu bu cami, izzet şeref ile
İlahi baniye ecir ver, olmaya telif sayi
Hak muin oldu bina ve türbeye didi tarih
Bula sağır mezarını euz-u kul ile eyle tavaf”.

Bunun ebced çözümü 1595 tutmaktadır. Ancak bu kitabenin şeyhin ölümünden sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Alaeddin Uşşaki hazretlerinin sanduka şahidesi üzerinde büyük bir sarık bulunmaktadır. Türbedeki iki sanduka örtüsünde ayetler vardır.

Uşak ilinin 6,6 km güneydoğusunda Denizli-Çivril yolu üzerinde *Kalfa* köyü sınırları içerisinde **Kara Seydi** ismiyle bilinen bir ulu zata ait yatır rivayet olunur. Bu mevkide daha önce “Kara Seydi Yatırı ” bulunmakla birlikte 1980’li yıllarda Uşak Belediyesi’nin mezbahane yapımı sırasında yıkılmış ve kaybolmuştur.

Uşak-Çivril yolu üzerinde Tedaş binası karşısı- Gökçe Grup (Mobilya) arkasında hala “Kara Seydi Çeşmesi” olarak bilinen devşirme taşlarla yapılmış kitabesiz bir hayrat bulunmaktadır.

Bölge insanı tarafından kutsal kabul edilen Kabaklar köyünden başlayan, Muharremşah köyü **Çakmak Dede** türbesi üzerinden devam eden zikir yolunun Kara Seydi türbesinde son bulduğu rivayet olunur. Kabaklar köyündeki Alaaddin Uşşaki’nin elinde def ile bu yol üzerinden tasavvuf yolundaki yoldaşlarını belli aralıklarla ziyaret ettiği rivayet olunur.

Osmanlı Vakıflar Arşiv kayıtlarında “Kara Seydi Zaviyesi ve Mezrası” ismiyle vakf-ı kadimden (Germiyan döneminden nakl olunan) olarak kayda geçmiştir. 233 akçe hasılıyla kayda geçen Karaseydi mezrası anlaşılacağı üzere zaman içerisinde zaviye ve etrafında şekillenen mezra tipi bir yerleşim mevcuttur.

Kara Seydi Zaviyesi ve Mezrası, hem kuzeyden Eskişehir-Kütahya-Uşak ve Denizli hattını birbirine bağlayan önemli bir ticaret yolu üzerinde olup, hem de Bizans döneminden kalma önemli bir Hristiyan inanç merkezi olan manastır yıkıntıları üzerinde kurulmuştur.

“Kara Seyde” denilen yerde Aya Yorgi adıyla bir manastırın varlığından bahsedilir.

Ahmed b. Merkez Muslihiddin Efendi Hazretleri (d.?/ ö.1555) Sümbül Efendi Hazretleri'nin halifelerinden, İstanbul'da medfun bulunan Denizlili Merkez Musa

Efendi'nin oğludur[61]. Önce dini ilimleri tahsil eder ve sonra tasavvuf yoluna girer. Denizli'nin *Akçaköy'*ünde yaşadığı kaydedilir. 1555 yılında Uşak'ta vefat etmiştir. Meşhur "Kamus"u, "Babus" adıyla tercüme etmiştir. Bu eserin yazmaları Atıf Efendi ve III. Ahmed Kütüphaneleri'nde bulunmaktadır. Ayrıca "İsmetü'l-Enbiya", "Müfredat" ve "Mürekkebat" adlarında eserleri vardır.

---

[61] Bursalı Mehmet Tahir Efendi. Osmanlı Müellifleri. Cilt I

Ve Diğerleri

Ahi Baba Zaviyesi *Cöherlü* köyündeydi. Banisi ve kurulduğu tarih belli değildir[62]. XVI. yüzyıl tahrir kayıtlarında ismine rastlanmaması, 1700'lerden sonra kurulduğuna işaret etmektedir. XIX. yüzyılda faal olan zaviyenin (1835-1836) yılında tevliyetini Hacı Şeyh Efendi müştereken yürütmekteydi. Vakıf akarı buğday, arpa ve burçaktan oluşan hububattan ibaretti. Yüksek sayılabilecek seviyede gelire sahip olan vakıf, bu gelirin bir kısmını zaviyeye gelip giden misafirlerin iaşesi ile diğer ihtiyaçların karşılanması için kullanıyordu.

Sarıkız Köprüsü, Uşak Merkez/*Beylerhan* Köyü yakınlarında, *Köprübaşı* Köyü-Selendi arasında, Gediz Nehri'nin üzerindedir[63]. 55-60 m. uzunluğunda, 3.15 m. enindedir. Altı kemer gözlüdür. 2012 yılında Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Kaynaklarda inşa tarihi olarak M. 1350 yılı olarak verilmiştir.

Muharremşah Köprüsü, Uşak il merkezine dokuz km. mesafedeki *Muharremşah* köyünün merkezinde, Kusura Çayı üzerindedir. 11.60 m. uzunluğunda, 4.50 m. genişliğindeki tek kemer gözlü köprü, kesme taşlarla inşa edilmiştir. Kitabesine göre yapı H. 1321/M. 1903-1904 yılında inşa edilmiştir.

---

62 Murat Öntuğ. Ahi Baba Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi
63 Türkan Acar. Uşak'ta Türk Dönemi Taş Köprüleri

Çataltepe Köprüsü Uşak-İzmir yolunun 35. km.'sinde, Gediz Nehri üzerindedir. Kaynaklarda köprünün inşa tarihi M. 1350 şeklinde verilmekte, ayrıca, köprünün 1900 yılında tamamen yıkıldığı, sadece temellerinin kaldığı, aynı tarihlerde *Ulucak* köyünden Hacı Mustafa oğlu Ahmet Ağa'nın köprüyü tamir ettirdiği de belirtilmektedir

İl merkezine 15 km. mesafede bulunan *Karlık* köyünde, Bizans dönemine ait mezar taşları gibi buluntular mevcuttur. 16. yüzyıl Osmanlı piyadegan defterlerindeki kayıtlara göre "Karluk" olarak da adlandırılan köyde 11 piyade çiftliği bulunmaktaydı. Ayrıca 16. yüzyıl Uşak vakıf kayıtlarına göre Karluk köyünde Germiyanoğlu Yakub Bey döneminde yapılan Şeyh Emir zaviyesi yer almaktaydı. 1676 tarihli avarız defterinde Karlık köyünde 7 nefer, 1 imam ve 1 asker kayıt edilmiştir.

Köyün adının nerede geldiği hakkında iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki köy isminin Karluk Türklerinden geldiğidir. İkincisi ise Karlık kelimesinin 'karlık yer' olarak düşünülebileceğidir. Geçmişte köyde ikamet eden insanların kendi kuyularına kar bastıkları ve bunları yaz aylarında kullandıkları halen yaşlı köy sakinlerince hatırlanan gerçeklerdir. Köyde **Yahya Dede** Türbesi bulunmaktadır.

Karlık Çamı denilen mesire alanı karşısında köy mezarlığı ve yanında "**Yakup Dede**" namıyla bilinir bir

türbe bulunmaktadır[64]. Türbenin girişindeki bilgi levhasında Hacım Sultan Menakıpnamesinden bir bölüm alınmış, Yakup Dede'nin Hacım Sultan'ın çağdaşı olduğu gösterilmiştir.

Yatırın eşik taşı ve yanındaki antik dönem kalıntıları Bizans veya Roma dönemine aittir.

Uşak ilinin ilk Türk yerleşimi olarak bilinen Doğala-Aybey hattı üzerinde **Bulduk Dede** namıyla meşhur bir ulu zat bulunmaktadır. (Muzaffer Mert Okul arkası) Bu türbenin kapısında kim tarafından yazıldığı bilinmeyen bir bilgilendirme tabelası yer alır.

"Ruknettin Doğan Baba-Bulduk Dede-Karabağlı-gelişi miladi 875."

Bulduk Dede yatırının üstünün kapatılması hakkında bir hikaye anlatılır. "Bulduk Dede Karlık köyünden Kara Murat isminde bir vatandaşın rüyasına girer. Ve yatırın üstünü kapatmasını ister. Bunun için Uşak'a gelen bu zat Ulu camiinde namaz kılarken Kulalı bir şahısla tanışır. Muhabbet üzerine Karlıklı Kara Murat Uşak'ta olmasının nedenini sorar. Kulalı şahıs rüyasında Uşak'ta yokuş bir yerde bulunan bir yatırı aradığını ve rüya gördüğünü anlatır. Rüyasında yatırın sahibi ulu zatın yatırın üstünü kapatmasını istediğini söyler. Bunun üzerine Karlıklı Kara Murat aynı rüyayı kendisinin de gördüğünü Uşak'lı olması nedeniyle yatırın üzerinin

---

[64] Ömer Aşçı. Karlık Köyü Yakup Dede Türbesi Hakkında Sorulmayanlar

kapatılmasının kendisinin hakkı olduğunu söyler ve ısrar eder. Yatırın inşasına başladığı sırada suya ihtiyaç olur. Su ihtiyacını karşılamak için dönemin Uşak Belediye Başkanı Ali Künek ile görüşmeye karar verir[65]. Makamında bulamadığı Belediye başkanı Ali Künek'in bir düğün merasiminde olduğunu öğrenir. Başkana yaklaşıp meramını anlatmak istediğinde ters bir cevap alır. Aralarında çıkan tartışma nedeniyle başkan çok kızar ve Bulduk Dedeye yaptığı Türbeyi yıkacağını söyler. Karlıklı Kara Murat Bulduk Dede muhitinde bulunan Romen vatandaşlarla durumu paylaşır. Başkanın yolladığı yıkım ekibine karşı direnirler. Ve burayı yıktırmazlar. Romen vatandaşların desteğiyle türbe bitirilir.

Bu yatırın Alevi Dedesi olduğu ileri sürülür. Yatırın yakınına Cem evi yapılmış ve buranın türbedarlığını Romen Alevi vatandaşlar üstlenmiştir.

Diğer taraftan, Bulduk Dede'nin Halveti şeyhlerinden **Muslihuddin Mustafa** Efendi olduğu ileri sürülür. Bu zatın kimliği hakkında Halvetiye tarikatı potnişinde oturmuş olan Selbeszade Cemalettin Efendi’nin bilgi verdiği nakledilir.

---

[65] Ali Künek **(**1948-2015) yılında Uşak'ta dünyaya geldi. 1989 - 1994 yılları arası belediye başkanlığı yapmıştır. Vefatında İstanbul Maltepe Merkez Cami’nden alınarak yine İstanbul Tuzla Aydınlı Mezarlığına defnedilir.

Mutasavvıf şair Mustafa Muslihiddin, muhtemelen Uşaklı Halveti-Sünbüli tarikatı Şeyhi Mehmet Efendi (H. 1073/1663)nin oğludur. Şiirlerinde kullandığı Şeyhi mahlasının kaynağı şeyh oğlu olmasındandır. Halveti-Sinaniye kolu erenlerinden olan Uşaklı Şeyhi (Mustafa Muslihiddin), Elmalılı Ümmi Sinan tarafından yetiştirilmiş olup Niyazi-i Mısri'nin yol arkadaşlarındandır. Şeyhi, Elmalı'da manevi eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Uşak'a geri dönmüş ve burada yaşamıştır. Yunus Emre, Ümmi Sinan ve arkadaşı Niyazi-i Mısri'nin üslubuyla yazdığı ilahileriyle Şeyhi, XVII. asırda adından söz edilmesi gereken önemli mutasavvıf şairlerimizden birisidir.

"Ben Şeyhiyem Uşşakiyem didar-ı Hak Müştakıyam
Hüve hüve olalıdan ruh ile candan geçmişim"

Hacıkadem Türbesı çok kenarlı, yuvarlak kubbeli, tek katlı, kargir yapılı, tek mezarlı bir türbedir[66]. Türbenin yapılış tarihi bilinmemektedir. Fakat Osmanlı dönemi eseri olduğu ve zamanında türbenin etrafında zaviye yapılarının olduğu ileri sürülmektedir. Bugün Uşak merkezine bağlı olan *Hacıkadem* köyünde, zaviyeye ait olan türbe ve büyük bir mezarlık mevcuttur. Diğer yapılar günümüze kadar ulaşamamıştır.

---

[66] www.usakkulturturizm.gov.tr/

Hacıkadem'in köy koruluğunu koruduğuna, korudan yaş ağaç kesenlerin buradaki dede tarafından çarpılacağına inanılırdı.

Karhak Dede mahallesi ve yatırının 1520 yılı kayıtlarında da aynı isimle anıldığı görülmektedir. Muhtemelen daha sonra halk arasındaki deyimiyle **Karhak Dede**, **Kara Dede** olur. Yatırı Uşak Atatürk Lisesi arkasındaki eski Kara Dede Mezarlığı tabir edilen yerdedir. Uşak belediyesi tarafından yeniden restore edilmiştir.

Merkez *Kuyucak* köyü Koru park yanında Dede yatırı bulunmaktadır.

Merkez *Kılcan* köyündeki Dede yatırı Okul bahçesindedir.

Kılcan köyünde **Kara Kılıç Baba** yatırında medfun zatın mezar taşı kitabesi yoktur. Köyün kurucularından olduğu rivayet edilir. Kılcan köyünde ayrıca Hamza Baba yatırı, günümüze ulaşamayan Kabaş Baba yatırından söz edilir.

Beylerhan köyünde Tekke çamı diye anılan bir yatır vardır.

Uşak ili Şeker fabrikası yolu üzerindeki İkizsaray köyünde bulunan "**Gumbar Dede**" yatırında kabrin baş ve ayakucu şahidesi olarak antik döneme ait mermer parçalar kullanılmıştır. Köyün yaşlılarına göre, köyün isimlendirmesinde de bu ulu zata ait yatırın payı vardır.

Karaağaç köyünde **Karaağaç Dede** ya da diğer adı ile **Çam Dede** yatırı bulunmaktadır. Köyün askere gidecek gençleri burayı ziyaret ederler ve Çam Dede'nin mezar taşına al bayraklı tülbentleri dolarlar. Bu mezarın dua ve dilek yeri olarak kullanıldığı görülür.

Ünalan Mahallesi sınırları içerisinde halk arasında Kara Dede mezarı ismiyle bilinen yatır bulunmaktadır. 1311 Hicri Senesi (1893) Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi Uşak kazası anlatılırken, Kara Dede Türbesinden bahsedilir.

"Uşşak Kasabatı iki zaviye (iki köşe) olub, hükümet caddesi üzerinde Şeyh Hüsameddin Baba (Burma cami arkası Yörü Baba) ve Hacı Kemal (Belediye işhanı arkası) ve Kara Dede (İmam Hatip-Atatürk lisesi yanı) ve Dursun Dede (Bireylül caddesi) ve Sarıkız (Yılancıoğlu işhanı yanı) medfunları halk tarafından ziyaret edilen yerlerdir."

Karhak Mahallesi ismini Kara Dede Türbesinden alsa gerektir. Türbenin bulunduğu muhit Karaağaç mahallesinde bulunmakta iken mahalle sınırları değişmiş sonraları Ünalan Mahallesi sınırları içerisine girmiştir.

Banaz Evliyaları

Evliya Çelebi Banaz'dan kısaca şöyle söz eder[67]. "Kütahya toprağında 150 akce sipahi kazasıdır, zira halkı sipahilerdir. Senelik 300 veya 500 guruş hasıl olur. Nahiyesi 40 pare köylerdir. Bir bağlı ve bahceli oz icinde 100 haneli, 1 camili, hamamsız ve carşısız bir kasabacıktır."

"Ve daha önce Uşak kazasından ayrılmış bir kazadır. Ve halkı genellikle gerdir, yani uyuzdur. Darb-ı mesel olmuş ki, bir adam çok kaşınsa Banaz uyuzu mu oldun, derler. Zira suyu ve havası gayet ağırdır. (—) (—) dağı bu kasabanın kuzey tarafındadır, büyük karlı bir dağ ve yaylaktır. Bu kasabaya 2 saat yakındır. Oradan akan nehirlerin birisi bu Banaz Kasabası içinden geçer. Banaz halkı bu temiz sudan içip uyuzdan kurtulurlar. Eğer bu temiz su olmasa, tüm Banaz halkı uyuzdan helak olurlardı. Böyle ağır bir yerdir. Mecburen bir gece orada konuk olup ertesi günü kıbleye doğru 4 saatte.."

Osmanlı Devleti döneminde Kütahya Sancağının Uşak kazasına bağlı bir nahiye olan Banaz, 1912 yılında Kütahya Valisi Gedik Ahmet Paşa tarafından köy statüsüne indirildi. Bucak merkezi İslamköy'e taşındı.

Çam ağaçlarının altındaki normalden uzun olan **Topuzlu Baba**'nın mezarı *Yusufoğlan* köyünden Hüseyin Ulucan ve vakfın katkıları ile yapılmıştır. Buraya içme suyu getirildiğinden.ve mesire alanı olarak çok uygun

---

[67] Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt I. Kitap. Sh. 41

olduğundan Pir Sultan Abdal 2 Temmuz Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından cemevi, vakıf idare merkezi, konukevi ile kurban kesim ve yemek tesisleri buraya yapılmıştır. Ayrıca aşevi depo ve kütüphane yapılması da vakıf tarafından düşünülmektedir. Buraya beşyüz metre mesafede kaklık denilen yerde kaya oyuğundan çıkan su ile hastaları yıkadıklarında ve birbirine yaslanmış bu kayaların tünel gibi içinden geçildiğinde iyi geldiğine inanılır.

Çiftlik Köyü'nün doğu yönünde "**Kız Dede** Yatırı" namıyla tanınan bir mezar bulunur. Burası köy halkı ve çevre köyler nezdinde kabul gören, adak adanan ve dilek dilenen bir kutsal mekandır. Köylünün vaktiyle yağmur duasına bu mevkie gittiği, evvelce şu anki yatıra ait bir sarıklı mezar taşının bulunduğu ve yatırın kargir bir türbe yapısı içerisinde bulunduğu anlatılır. Günümüzde türbenin bulunduğu yer bir köylü tarafından tarla yapılmış ekilip biçilmektedir.

Eski ismiyle Falos yeni ismiyle *Yeşilyurt* köyünün kuzeybatısına düşen Murat dağı eteklerinde yüksekçe bir tepe başında "**İbikli Dede**" namıyla tanınır, halk arasında muteber ulu bir zat yatmaktadır.

Karaca Ahmed Türbesi, *Çamsu* köyü içinde, köyün doğusunda etrafı duvarla çevrili bir bahçenin ortasında yer almaktadır[68]. Türbe yeni inşa edilmiştir. Tarihsel bir özelliği bulunmamaktadır. Türbe içinde yapım tarihi ve banisi hakkında bilgi edinilecek bir

[68] www.usakkulturturizm.gov.tr/

kitabesi de yoktur. Türbede yatan zatın “Karaca Ahmed” adlı bir evliya olduğu köy ahalisi tarafından ifade edilmektedir.

Eyüp Hasan Türbesi, *Yukarı Karacahisar* köyünün kuzeydoğusunda, Çokrağan mevkiindedir[69]. Türbenin içinde Eyüp Hasan’a ait olduğu belirtilen bir mezar bulunmaktadır. Sandukasız olan mezarın üzeri betonla kapatılmıştır. Mezarın üzerini kapatan bina ise geç devirde muhtemelen köy ahalisi tarafından yapılmıştır. Yapının tarihsel bir orijinalliği bulunmamaktadır. Eyüp Hasan’ın kim oluğu, bu bölgeye ne zaman gelip yerleştiği ve türbesinin ne zaman yapıldığı tespit edilememiştir.

---

[69] www.usakkulturturizm.gov.tr/

Eşme Evliyaları

(1891) tarihli Hüdavendigar vilayeti salnamesinde Eşme, Saruhan Sancağı (Manisa)'na bağlı bir kaza olarak geçmektedir. İlçe, 1953 yılına kadar Manisa'ya bağlı iken aynı yıl Uşak'ın il olmasıyla buraya bağlandı.

Karaca Ahmet Köyündeki **Türbede** Karaca Ahmet'in annesinin yattığı rivayet edilir. Bu köy, Uşak-**Eşme** karayolu civarında olup, **Eşme**'ye 20 km mesafededir. Burada, oğlu **Eşref Sultan** medfundur[70].

---

70 https://www.uskudar.bel.tr/

Karahallı Evliyaları

1906 (H.1324) yılına ait Hüdavendigar vilayeti salnamesinde Uşak kazasına bağlı yerleşim birimleri arasında Karahallı ve köylerinin adına rastlanmaktadır[71]. 1909 tarihinde Salname-i Devlet–i Aliye-i Osmaniye'de Karahallı nahiye olarak geçmektedir. Karahallı Uşak'ın işgali sırasında en az zarar görmüş bölgedir. Bunda ise başkaldırının az olması ve Nahiye Müdürünün Rum olması hiç şüphesiz etkili olmuştur. Stratejik öneme haiz olmaması işgal kuvvetleri tarafından önemsenmemesine sebep olmuştur. Bu durum Karahallı'nın lehine sonuçlanmıştır. Cumhuriyetle birlikte Karahallı Uşak'a bağlı bir nahiye merkezi durumundadır. 1953 tarih ve 6129 sayılı kanunla vilayet haline getirilen Uşak iline bağlı ilçe statüsü kazanmıştır.

Seyyid Şeyh Mahmud Paşa, Mahmud Paşa Köyü'ne Germiyanoğulları zamanında bir zaviye, bir mektep ve bir cami tesis eder[72]. Osmanlı dönemine ait XV ve XVI. yüzyıl Tahrir kayıtlarında sadece zaviye ve türbe hakkında bilgi mevcuttur. Fakat XVI. yüzyılın sonu ve

---

[71] Ahmet KAYA. Karahallı (Uşak) İlçesi'nin Cografi Etüdü. Yüksek Lisans Tezi. Kocatepe Üniversitesi. Afyon. 2007

[72] Mustafa Murat Öntuğ. Bir Eğitim Kurumu: Mahmud Pasa Zaviyesi Ve Vakıfları

XVII. yüzyılın başındaki vakfiyenin esas alındığı belgelerde mektep ve cami ile ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. II. Beyazid (1481-1512) devri vakıf defterlerinde köyün Hüdavendigar zamanında Mahmud Paşa Zaviyesi'nin vakfı olduğu yazılıdır. Günümüzde Uşak'ın köyleri arasında Mahmud Paşa isminde bir köy yoktur. XVIII. yüzyıla ait bazı arşiv belgelerinde Mahmud Paşa Zaviyesi'nin bulunduğu köyün ismi *"Paşalar"* olarak kaydedilmiştir.

Zaviyenin hangi tarikata mensup olduğu tespit olunamamıştır. Fatih devrinde evkaf timara verilmiştir. Fakat II. Beyazid devrinde köy timardan alınarak tekrar vakıf haline getirilmiştir. Belgelerde, Şeyh Mahmud ve onun soyundan gelen kişiler için *"Paşa"* unvanı kullanılmaktadır. Şeyh Mahmud Paşa'dan sonra zaviyeye oğlu **Şeyh Elvan** (Şeyh Seydi) mütevelli olmuştur.

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren zaviye vakfı olan Mahmud Paşa Köyüne dışarıdan yapılan müdahaleler sonucunda zaviye gelirlerinde bir azalma meydana gelir. Zaviye mütevellilerinin şikayetleri üzerine zaviyeye gelir olarak vakfedilen Mahmud Paşa Köyü gelirlerine harici müdahalelerin önü kesilir. Fakat bu çok uzun sürmez. Nitekim, 19 Şubat-2 Mart 1692 tarihli hükümde Mahmud Paşa Zaviyesi'nin zaviyedarı olan Seyyid Ali'nin merkeze gönderdiği şikayet arzında köyün 1.000 akçe ile Mustafa Çavuş'un zeametine timar yapıldığı için vakfın büyük sıkıntı içinde olduğu ifade edilmiş ve merkezden köyün vakıf toprağı olduğu için timar şeklinde tasarruf ettirilmemesi istenmiştir. XVII. yüzyılın sonlarında İstanbul'dan gönderilen bütün emr-i

şeriflere rağmen XVIII. yüzyılın başına kadar askeri zümre mensuplarının köye yaptığı müdahalelerin önüne geçilemez. 1706 tarihli bir ilam da, Mahmud Paşa Zaviyesi'nde vakıfın soyundan olan hiç kimse kalmadığı için, vakfiyesi gereğince vakfa ait toprakların devlete kaldığı yazılıdır. Bu topraklar da timar haline getirilerek silahdaran olan Yusuf adlı şahsa verilir. Bu tarihten itibaren zaviye ile ilgili başka bir kayda da rastlanmaması bu zaviyenin ve vakfının ortadan kalktığını göstermektedir. Fakat zaviye vakfı içinde yer alan mektebin XIX. Yüzyılda devam ettiği bilinmektedir. 1823 tarihinde mektep vakfının tevliyeti vakıfın soyundan olan kişiler tarafından devam ettirilmekteydi.

Bugün vakfiyesi mevcut olmayan Mahmud Paşa Zaviyesi'nin değişik tarihlerde ortaya çıkan sorunlarını çözmek maksadıyla İstanbul'la yapılan yazışmalar esnasında vakfiye kullanılmıştır. Vakfiyenin kullanıldığı belgelerin büyük kısmının muhtevasını, zaviyede yaşanan yolsuzluklar, atanan görevliler ve vakıf gelirleri gibi konular oluşturmaktadır.

II. Selim devrine ait vakıf defterinde Mahmud Paşa Köyü'nde bir türbedar bulunduğu belirtilmektedir.

Mahmud Paşa Zaviyesindeki zaviyedarın görevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Zaviyeye gelenlere bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer sağlamak, zaviye vakfının mütevellisi olarak gelir ve giderleri kontrol etmek ve zaviye vakfına dahil mektebin muallim-i sıbyanlığını yapmaktır.

Mahmud Paşa Zaviyesi, Paşalar Köyü'ndeki köy mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Zaviye müştemilatı içinde yer alan yapılardan günümüze kadar sadece türbenin ulaştığı görülür. Bugün köylüler tarafından "**Paşam Sultan** Türbesi" de denilen türbenin uzun süre bakımsızlıktan dolayı harap olması sebebiyle *Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne* yapılan başvuru sonucunda tamiri ve korunmasıyla ilgili olarak 2001 tarihinde türbenin gerekli onarım ve düzenlenmelerine başlanmıştır.

İçinde dört kabrin yer aldığı **Mahmud Paşa** Türbesi'nin tarihi özelliklerinin yanında bölge halkının türbeyle ilgili eskiden günümüze ulaşan değişik halk inanışları da mevcuttur.

Gölden alınan suyun ve çamurunun vücuda sürülmek suretiyle cilt hastalıklarına iyi geldiği inanışıyla, türbeden bir dilekte bulunacak olanlar önceden göle gelip abdest alırlar. Türbe kapısına yakın yerdeki dilek ağacına insanlar bir dilek tutarak bez bağlamaktadırlar. Böylece dileklerin gerçekleşeceğine inanırlar. Çoğunlukla çocuğu olmayan kadınlar, çocuğu olması için türbeye gelip, türbe bahçesindeki gölde abdest alır, sonra türbede iki rekat namaz kılarlar. Mezarın hemen başında bulunan çukura ellerini sokarak buradan ne çıkarsa (ot, toprak, böcek vs.) onu yerler ve bu sayede çocuklarının olacaklarına inanırlar. Yine aynı şekilde çukurdan çıkan şeyin yenilmesinin bazı hastalıklara iyi geldiği de yaygın bir inanmadır. Bu halk inanmasına göre mezarın başında el sokulan yerden hiçbir şey çıkmazsa kadının çocuğu olmayacağı anlamına geleceği düşünülmektedir. Dilekte

bulunmadan önce, dileğin kabul olması için önceden kurban kesilip fakir fukaraya dağıtıldığı görülür. Türbenin zihinsel özürlülere iyi geldiği, civar yerleşim yerlerinden bazı zihinsel özürlü insanların türbeye gelip bırakıldıkları ve türbenin mistik havasının hastalara iyi geleceği inancı yaygındır.

Karahallı'da banisi Cem Şah Dede olan **Cem Şah Dede Camii**, banisi Hacı Mehmed olan **Hacı Mehmed Mescidi**, banisi Molla Hacı Veli olan **Molla Hacı Veli Mescidi ve** banisi Seyyit Halil Efendi olan **Seyyit Halil Mescidi** kayıtlarda yer almaktadır.

Sivaslı Evliyaları

Hacım Sultan'ın türbesi ilçenin *Hacım* Köyü'ndedir. Uşak'a 27 kilometre uzaklıkta Uşak cezaevi giriş kapısı önünden güneye gitmek sureti ile kolayca ulaşılan **Hacım Sultan** Türbesi, Ege Bölgesi'nin en önemli kültür varlıklarından biri olarak kabul edilir[73].

Batı Anadolu'daki konar göçer Türkmen oymakları içinde Hacı Bektaş-ı Veli kültünün yayılmasında çok önemli rolü bulunmaktadır[74]. Ocak, Hacım Sultan Vilayetnamesi'nin, büyük bir ihtimalle Hacım Sultan'ın başhalifesi Derviş Burhan (Burhan Abdal) tarafından Hacı Bektaş Vilayetnamesi'nden en az yirmi otuz yıl önce ve en geç XV. yüzyılın ortalarında yazıldığı, Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili şifahi gelenekleri kendi menakıbnamesinden de önce yazıya geçiren ilk metnin de bu olduğu düşüncesindedir.

Bu esere göre Hacım Sultan, onuncu imam Ali en-Nakī'nin torunu ve Şahzade Hüseyin'in oğludur. Bununla beraber "doksan dokuz bin Türkistan evliyasının piri" Hace Ahmed Yesevi'nin müridlerindendir. Vilayetname'de zaman zaman namaz kılan, hacca giden, Kur'an okuyan ve zikirle meşgul olan bir derviş olarak

---

[73] www.usakkulturturizm.gov.tr/
[74] Hacım Sultan. Ahmet Yaşar Ocak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 14

tanıtılan Hacım Sultan, Ahmed Yesevi'nin emriyle Germiyan iline geldiğinde önce Üveyik köyünde sığır çobanı olur, ardından Sandıklı'ya gider. Uğradığı her yerde tuhaf kılık kıyafetinden dolayı halk onu barındırmak istemez; çünkü Hacım Sultan da tıpkı şeyhi Hacı Bektaş gibi saçı sakalı, kaşı kirpiği kazınmış, belden yukarısı çıplak bir "ışık"tır. Eserde Hacım Sultan, XIV. yüzyılda Kalenderi ve Haydari dervişleri için kullanılan bu terimle nitelendirilmektedir.

Ocak, Hacım Sultan'ın Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve halifesi olmadığını ve Bektaşi geleneklerine tıpkı Abdal Musa, Kaygusuz Abdal gibi Kalenderi-Haydari şeyhi hüviyetiyle intikal ettiğini kabul etmenin daha doğru göründüğünü kabul eder.

Anlatılır ki, Hacım Sultan Hacı Bektaş-i Veli'nin öğrencilerinden ve halifelerindendir. Horasan'dan gelmiş ve ona mürit olmuştur. Asıl adı Recep'tir. Hacım Sultan'ın dergahdaki görevi kilerci idi. Diğer adı da Kolu Açık Hacım Sultan'dır. Velayetname'ye göre; Hünkar, batın kılıcını Hacım Sultan'a verir. "Erenler meydanında cellatlığı sana verdik. Fakat haksız iş yapma, sana zararımız dokunur" der. Hacım Sultan kılıcı alır. O sırada meydan sakası merkebiyle mutfağa su götürmektedir. Hacım Sultan kılıcı denemek ister. Merkebe vurur. Merkebi belinden ikiye böler. Hünkar bunu duyunca "Kolları tutulsun" der. Hacım Sultan çolak olur. Çok üzülür. Pişmanlıkla arkadaşlarını hünkara gönderir. Arkadaşları onun için af dilerler. Hünkar affeder ve "kolu

açık olsun" der. Böylece kolları eski haline döner. Daha sonra adı Kolu Açık Hacım Sultan olur. Melikoff, Hacı Bektaş'ın yakın halifelerinden saydığı Hacım Sultan'a vermiş olduğu bu kılıç için Batın kılıcı sözüne dikkati çeker[75].

Hacım Sultan Hacı Bektaş Veli'nin üçüncü halife kolu olup keramet ve velayet makamına ayak basmış bir erendir[76]. İzin alıp gittiği Uşak taraflarındaki Susuz isimli yere yerleşir.

Faruki, Hacım Sultan menakıbının önemine dikkat çeker[77]. Hacım Sultan menakıbı, mürşidininkinin son bulduğu yerden devam ederek; halifelerin yollanması ve Hacım'ın Batı Anadolu 'daki köylü ve göçerler arasında bir temel tutturabilmek için çok sayıda başarısız girişimde bulunmasını anlatmakla başlamaktadır. Ardından Hacım Sultan'ın meşhur bir Rafızi tekkesi olan Seyyid Gazi zaviyesi üzerinde etkili olabilmek için yaptığı teşebbüs, menkıbevi bir şekle sokulur. Faruki, dipnotta zaviyenin II. Mahmud dönemindeki kaderinden söz eder[78].

---

75 İrene Melikoff. Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe. Sh. 121
76 Velayetname. Sh. 573
77 Sureiya Faruki. Anadolu'da Bektaşilik. Sh. 39
78 Hacım Sultan tekkesi, i l . Mahmud dönem i nde tahrip edi lmekle beraber. Prof. Gündüz Ökçün ' iin verdiQ,i bi lgiye göre
yetm i ş l i yıl ların başında mütevelli ailesinin bir üyesi hayattaymış.

Hacım Sultan'ın, her yıl Kurban Bayramı'nda Susuz'daki zaviyesinden kalkarak öteki Kalenderi zümreleriyle beraber büyük ayine katılmak üzere Seyyid Gazi Zaviyesi'ne gittiği nakledilir[79]. "Banaz ırmağının kenarına gelip oturdular. Bahar mevsimi olduğu için su bulanmış, ırmak taşmıştı. Yol bulup geçemediler. Karşı taraftan Burhan Abdal'la Banaz ırmağının geçidine geldiler. Hacım Sultan selam verip hayretler içinde, "ne bekliyorsunuz?", dedi. Onlar da kurbanlarımızla birlikte Hz. Seyyid'in mahyasına gitmek istedik ama sel gelmiş, karşıya geçemedik", dediler. Hacım Sultan, "Germiyan ilinin büyük yüce şeyleri geçiniyorsunuz, ulu halılar üzerinde oturup kuzu kuyrukları yiyorsunuz. Taliplere el verip hak yoluna çağırıyorsunuz. Bir sudan bile geçemezken yarın kıyamet gününde mürit ve muhibleri Sırat Köprüsünden ve bunca Ahiret ortamından nasıl geçirecek, onları nasıl kurtaracaksınız?, dedi."[80]

Diğer taraftan, Velayetname-i Hacım Sultan'daki bazı pasajlar, Hacım Sultan ve dervişlerinin gittikleri yerlerde "bid'at ışık" diye dövülüp kovulduklarını hikaye eder. En çok da yarı çıplak ve saçsız, sakalsız, kaşsız bıyıksız olmaları halka sevimsiz gelmektedir[81].

---

[79] Ahmet Yaşar Ocak. Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik. Kalenderiler. Sh. 175
[80] Velayetname. Sh. 578-581
[81] Ocak. Sh. 219

Horasan'da Burhan isminde zahid bir derviş vardı[82]. Peygamber efendimizin soyundan olanları çok severdi. Daima; "Ya Rabbi! Bana bir evlad-ı Resulün eteğine yapışmamı nasib eyle." diye dua ederdi. Bir gece ibadetlerini yapıp uyuduktan sonra şöyle bir rüya gördü: Rum diyarına gitmişti. Diyar-ı Rum erenleri bir yerde toplanmışlar, ibadet ve sohbet ediyorlardı. O sırada bir derviş geldi. Nurlu bir zat olup, görenin kalbine Allah sevgisi gelirdi. Bu zat Hacım Sultandı ve Derviş Burhan'a; "Hoş geldin benim yarenim Derviş Burhan. İstiyorsan, Rum diyarında Germiyan iline gelip bizi bulasın." dedi.

Derviş Burhan uykudan uyanınca, kalbini sevgisinin doldurduğu zatı aramak için yola çıktı. Germiyan iline geldiğinde, acaba o mübarek zatı nasıl bulurum, diye düşünürken kendi kendine; "Beni ta Horasan'dan buraya çeken zat ayağına getirmez mi?" dedi. Allahü tealanın izni ile dolaşırken yolu Hacım Sultan'ın bulunduğu yere düştü. Bir tepenin üzerinde Hacım Sultan'ı gördü. Rüyasında gördüğü zat olduğunu anladı ve hemen yanına gitti. Selamını alan Hacım Sultan; "Hoş geldin Derviş Burhan!" dedi. Derviş Burhan, Hacım Sultan'ın elini öperek talebeliğe kabul etmesini rica etti. Talebeliğe kabul edilen Derviş Burhan, uzun yıllar Hacım Sultan'a hizmet etti.

---

[82] www.usakport.com/

Hacım Sultan vefatı yaklaşınca, yerine Burhan Efendiyi halife bıraktı. Susuz'da vefat eden Hacım Sultan, burada defnedildi. Hacım Sultan Köyü'nde bulunan Hacım Sultan'ın müridi ve Hacım Sultan Menakıbnamesi'nin yazarı Derviş Burhan'ın Çile Tepesi'ndeki mezarında Bizans dönemi sütun başlıkları kullanılmıştır.

Hacım Sultan'ın türbesinin bulunduğu yerde sağlığında kurduğu bir zaviyesi ile sonradan Germiyan beyi I.Yakup Bey'in oluşturduğu anlaşılan vakfiyesi bulunmaktadır[83]. Vakfiyesi gurre-i Cemaziyelevvel 721 (29 Mayıs 1321) tarihlidir. Vakfiye Türkiye Arapçası ile yazılmıştır. Vakfiyeye göre, zaviyenin vakıfı, Yakub Bey ibn Mehmet Bey el-Germiyani'dir. Yani zaviyeye Germiyan beyi Yakub Bey tarafından bu amaçla bu konuda arazi vakfedilmiş ve bina yaptırılmıştır. Zaviyenin vakıfı, Germiyanoğlu I.Yakub Bey'dir. Uşak'ın Hacım köyde Hacım Sultan adına bir zaviye yaptırıp zengin vakıflar tesis ettirerek eş-**Şeyh Dede Bali**'yi Şeyh olarak atamıştır. Bütün bunlar bize, Hacım Sultan'ın "amcası oğlu" Hacı Bektaş Veli gibi XIII. yüzyılda yaşadığını, vakfiyenin tarihi olan 1321'den çok önce vefat ettiğini kesin olarak göstermektedir.

Zaviyeden günümüze sadece türbe ulaşmıştır. Fakat köyde yaşayan ihtiyarların türbenin karşısında

---

[83] İsmail Özmen. Hacım Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi

eskiden bir takım binaların bulunduğunu, bir deprem sonunda yıkıldıklarını söylemesi, zaviye binası ve müştemilatının yakın zamana kadar ayakta olduğunu göstermektedir.

Türbe bahçesinin girişindeki, sağ tarafta duvara bitişik durumda H. 1300 (M. 1882-1883) tarihli kitabesi olan bir çeşme mevcuttur[84]. Ayrıca türbe bahçesinin giriş kapısında da H. 1301 (M. 1883-1884) tarihli başka bir kitabe vardır. Fakat bu tarihler türbenin yapılışını gösteren tarihler değildir. Bahçenin sonunda bulunan türbede, yapılış tarihini belli eden bir kitabe yoktur. Kitabe taşının konulması gereken yer, çukur biçiminde olup, içi boş bırakılmış, onun üst tarafına H. 1229 (M. 1813-1814) tarihi boya ile geç devirde yazılmıştır. Türbenin duvarlarında veya içerisinde inşa tarihini gösteren başka bir ibare de bulunmamaktadır. Hacım Sultan Türbesi sekizgen ana mekan ve önünde bulunan dikdörtgen giriş yerinden meydana gelmiştir. Giriş yerinin cephesinde yerden bir bir buçuk metre yüksekliğindeki konsollar üzerine oturan bir sivri kemer vardır. Bu kısmın üstünü tek aynalı tonoz örtmektedir. İçi tamamen, dış kısımları kısmen sarımtırak mermerlerle kaplıdır. Buradan basık kemerli bir kapı ile sekizgen türbe odasına geçilmektedir. Türbenin duvarları düz ve badanalanmış, üstü sekizgen bir kubbe ile örtülmüştür. Türbenin oldukça sade yapılmış olduğu görüülür. Kubbe

---

[84] www.usakkulturturizm.gov.tr/

ortasında 19. yüzyıla ait renkli kolon işleri de bulunmaktadır. Türbenin yakın bir tarihte çıkan ufak bir yangın sebebiyle, iç kısımdaki duvarların karamış olduğu, ayrıca tavana asılı Hacım Sultan'a ait olduğu söylenen tahta asanın büyük zarar gördüğü anlaşılmaktadır. Türbede yine tavana asılı bulunan ve Hacı Bektaş tarafından Hacım Sultan'a verilen "batın kılıcı" nın yerine sembolik olarak asılmış bir demir kılıç (aslı tahtadan) bulunmaktadır. Türbenin içinde Hacım Sultan'a ait sanduka yer almaktadır. Türbede sandukanın altında asıl mezarın bulunduğu yerden Çile Tepesi diye bilinen yere ulaşan gizli bir tünel de bulunmaktadır. Bu tünelin diğer kollarının ise farklı yere çıktığı köy ahalisi tarafından anlatılmaktadır. Bugün bu tünelin giriş yeri betonla kapalıdır. Tüneller kullanılmamaktadır.

XVIII. yüzyılda zaviyede görev alan şeyhlerin Hacı Bektaş Dergahı şeyhi tarafından atandığı ve XIX. yüzyılın ilk yarısında türbeye atanan türbedarların kayıtlarında Hacım Sultan için "Bektaşi büyüklerinden" ibaresinin kullanılması da bu iki ulu zatın yani Hünkar Hacı Bektaş Veli ile Hacım Sultan'ın arasındaki ilgi ve ilişkiyi de doğrulamaktadır.

Köyde bulunan cami bölgedeki en eski mabet yerlerinden biridir. Cami XVIII. Yüzyılın başlarında harap olmuş fakat Şeyh Kazım'ın gayretleriyle tekrar ihya edilmiştir. Receb 1132 (Mayıs/Haziran 1720) tarihinde

imam ve hatip olarak Hüseyin tayin olunmuştur. Köyde caminin yanı sıra bir de mescit bulunmaktaydı.

Bugün Uşak'ın Sivaslı ilçesi olan bu yer, eskiden köydü[85]. Bali Bey Sivaslı Köyü Camii'nin banisidir. Bali Bey, Hayrebat zaimi Hızır Bey'in oğlu olup Sivaslı Köyü'nün zeamet sahibidir. Sivaslı Köyü'ne yaptırdığı camide hizmet edenler için on bin akçe vakfetmiştir. Cami vakfına bağışlanan on bin akçenin ribhı, iki bin akçedir. Bu para camide vazifeli mütevelli, nazır, imam, müezzin, hatip, kıraat-ı ed-dai ve kayyım olan kişiler arasında paylaştırıldığı gibi cami ihtiyacı revgan ve tamirat bedeli de karşılanmaktaydı. XVIII. yüzyılda Bali Bey Camii'ne bitişik bir de muallimhane binası yaptırılmıştır.

1300'lü yıllarda **Samit Dede** isimli biri *Samatlar* köyünü kurmuştur. Halen mezarı köy çıkışındadır.

---

[85] Murat Öntuğ. Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dini Yapılar: Camiler ve Mescitler

Ulubey Evliyaları

1899-1904 yılları arasında Ulubey'de (Göbek nahiyesi) bulunan medreseler şunlardır[86]. Halil Efendi tarafından yaptırılmış Gülşen Efendi Medresesi, Hacı Halil Efendi tarafından yaptırılmış olan Hacı Halil Efendi Medresesi, Hacı Mehmet Efendi tarafından yaptırılmış olan Hacı Mehmet Efendi Medresesi, kurucusu Ömer Efendi olan Ömer Efendi Medresesi ve kurucusu Tudad-zade Mehmet Efendi olan Tudad-zade Medresesi'dir.

Osmanlı döneminde 1831'de yapılan ilk sayımda, Hüdavendigar Vilayetinin Kütahya Sancağı'na bağlı olan ve "Kazai İnay an Kazai Hamse" adıyla geçen kazada 1008 Müslüman erkek nüfus tespit edilmiş olup, kazada gayrimüslim nüfus bulunmamaktadır. 1844 tarihli Temettuat Defterinde, Aydın Vilayetinin Denizli Sancağı'na bağlı kaza merkezi olarak kaydedilmiştir. Cumhuriyet döneminde 1953'e kadar Manisa ilinin Eşme ilçesine bağlıdır. İnay istasyonu ve demiryolu hattı Fransızlar tarafından yapılarak 1898 yılında işletmeye açılmıştır.

İnay Köprüsü Ulubey ilçe merkezine 6 km. mesafedeki İnay köyündedir[87]. Cami, han, köprü ve

---

[86] Özlem KARAHAN. Sadık Karahan Ve Uşak'ta Eğitim (1930-1950). Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyon. 2008

[87] Türkan Acar. Uşak'ta Türk Dönemi Taş Köprüleri

çeşmeden meydana gelen İnay Külliyesi'nin bir parçasıdır. Cami ve hanın bağlantısını sağlayan köprünün XIV-XV. yüzyılda inşa edilmiş olduğu, kitabenin H. Şevval 1266/M. Ağustos Eylül 1850 tarihli onarıma ait olduğu görülmektedir.

Kervansarav (Han) *İnay* Köyü merkezindedir. Üzeri önceleri toprak örtülü iken sonraları kiremitle örtülmüştür. İçerisi kemerli bölmeler halindedir. Eserin plan şeması ve inşai özellikleri erken bir tarihe işaret etmektedir. Göstermiş olduğu özellikleri itibariyle XIV. yüzyıl sonları ile XV. yüzyıl başlarına tarihlemek mümkündür.

Ulu Camii olarak adlandırılan eser köyün güneyindeki yamaçta yer alır[88]. Kare planlı bir harim ve kuzey tarafta bulunan üç bölümlü son cemaat mahallinden oluşan eserin tek şerefeli minaresi harimin kuzeybatı dış köşesine bitişik olarak yükselir. Son cemaat mahallinin kapısı üzerinde yer alan metal bir levhada yapının inşa tarihi olarak M. 1500 tarihi okunmakla birlikte, yapıyı XV. yüzyılın ortalarına tarihlemek mümkün görünmektedir.

Karacaahmed Kümbeti Karacaahmed Köyü camisinin yanında bulunan Asri mezarlığın ortasında yer alır[89]. Altıgen bir yapısı olan türbenin üzerinde yine çokgen bir kasnak olup bunun üzerinde betondan yapılmış

---

[88] Ali Baş. İnay Köyü Manzumesi
[89] Turan Akkoyun. Ulubey Tarihinden

altıgen bir örtüsü vardır. Türbede iki tane yatır mevcuttur. Burada Karaca Ahmet annesiyle birlikte yatmaktadır.

Yer ve İsim İndeksi

A

Ahmet Tahir Efendi, 30, 32, 104
Akçaköy, 70
Alaeddin Uşşaki, 67, 68, 104

B

Beylerhan, 71, 76
Bulduk Dede, 73

C

Cemâlettin Azîz, 63, 102
Cöherlü, 71

Ç

Çakmak Dede, 69
Çallı Ömer Efendi, 30, 32
Çam Dede, 77
Çamsu, 79
Çiftlik, 79

D

Deli Tahsin, 62
Derviş Burhan, 87, 91, 92

E

Eşref Sultan, 81
Eyüp Hasan, 80

G

Gumbar Dede, 76

H

Hacıkadem, 75, 76
Hacım, 9, 73, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 104
Hacım Sultan, 73, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 104

İ

İbikli Dede, 79
İnay, 44, 96, 97, 102

K

Kabaklar, 67, 68, 69
Kalfa, 68
Kara Dede, 76, 77
Kara Kılıç Baba, 76
Kara Seydi, 68, 69
Karaağaç, 26, 35, 77
Karaağaç Dede, 77
Karaca Ahmed, 79
Karaca Ahmet, 81, 98
Karacaahmed, 97
Karhak Dede, 76
Karlık, 72, 73, 102
Kılcan, 76
Kız Dede, 79
Köprübaşı, 71

Kuyucak, 76

M

Mahmud Paşa, 9, 82, 83, 84, 85
Maksudzade Ali Efendi, 32, 33
Muharremşah, 69, 71
Muslihuddin Mustafa, 74

P

Paşalar, 83, 85
Paşam Sultan, 85

S

Samatlar, 95
Samit Dede, 95
Seyyid Ahmed Semerkandi, 66

Ş

Şeyh Dede Bali, 92
Şeyh Elvan, 83
Şeyh Hacı Kemal, 65
Şeyh Yakupzade Hafız Mustafa, 62

T

Topuzlu Baba, 78

U

Ulucak, 72

Y

Yahya Dede, 72
Yakup Aziz, 60, 61
Yakup Baba, 60, 63
Yakup Dede, 72, 73, 102
Yakupzade Hafız Mustafa Özyürek, 59, 60, 61, 64
Yamalızade Ali Rıza Efendi, 59
Yeşilyurt, 79
Yukarı Karacahisar, 80
Yusufoğlan, 78

Kaynakça

Kitap

1. Medeniyetler Şehri Uşak. Uşak Valiliği
2. Mehmet ERSİN. Kurtuluş Savaşı'nda Uşak Anıları
3. Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt
4. Sureiya Faruki. Anadolu'da Bektaşilik
5. Sureiya Faruki.Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam
6. İrene Melikoff. Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe
7. Velayetname. TDV Yayınları. Ankara. 2007

Tez

1. Özlem Karahan. Sadık Karahan Ve Uşak'ta Eğitim (1930-1950). Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi. Afyon. 2008
2. Sezgi Mürtezaoğlu. Uşak Hacı Hasan Mahallesi XVI. Asırdan Günümüze Dikey Boyutta Tarih Çalışması. Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi. Uşak. 2014
3. Havva Selcen Yaşar. XIX. Yüzyıl Uşak Para Vakıfları. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2017

4. Filiz Gürboğa. Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzrum. 1999
5. Biray Çakmak. Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Bir Batı Anadolu Kazasında Sosyo-Ekonomik Yapı: Uşak (1876-1908). Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara. 2018
6. Ahmet KAYA. Karahallı (Uşak) İlçesi'nin Cografi Etüdü. Yüksek Lisans Tezi. Kocatepe Üniversitesi. Afyon. 2007
7. Ergin TÜRKEL. 16. Yüzyılın Sonlarında Kütahya Sancağı Vakıfları (Emet, Denizli, Uşak, Burdur). Yüksek Lisans Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi. Bilecik. 2017

Makale

1. Ömer Aşçı. Karlık Köyü Yakup Dede Türbesi Hakkında Sorulmayanlar
2. Ömer Aşçı. Osmanlı'dan Günümüze akan bir ilim ırmağı;Uşak Ayıntabi İlahiyat Fakültesi
3. Adnan Şişman, Sadiye Tutsak, Biray Çakmak. XX. Yüzyıl Başlarında Uşak'taki Fransız Müesseseleri
4. Mustafa Tatçı. Cemalettin Aziz Efendi
5. Türkan Acar. Uşak'ta Türk Dönemi Taş Köprüleri
6. Turan Akkoyun. Ulubey Tarihinden
7. Ali Baş. İnay Köyü Manzumesi

8. Sedat Bayrakal-Türkan Acar. Uşak'ın Türkler Dönemine Ait Bilinmeyen En Eski Kitabesi
9. Sadiye Tutsak. Osmanlı Devleti'nin Son Devirlerinde Uşak Kazası
10. Orhan Dengiz. Uşak'ta bir köprü kitabesi Çanlı Köprü (H. 653-M. 1255)
11. Adnan Şişman, Sadiye Tutsak, Biray Çakmak. XX. YÜZYIL Başlarında Uşak'taki Fransız Müesseseleri
12. Mustafa Murat Öntuğ. Uşak'ta Boduroğlu Vakıfları Ve Vakfiyeleri
13. Biray Çakmak. Mahalli Tarihi Demografi Araştırmalarında Vilayet Salnamelerinin Veri Değeri: Uşak Kazası Örneğinde Kısmi Zamanlı Bir İnceleme (1897-1898/1906-1907)
14. Biray ÇAKMAK. Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maarif: Uşak Kasabası'nda Açılan Özel Okullar
15. Biray ÇAKMAK. Geç Dönem Osmanlı Toplumunda Köylünün Sosyo-Ekonomik Durumu: Yönetilen Zümre Olarak Kendi İfadelerine Göre Uşak Köylüsü
16. Biray ÇAKMAK. XX. Yüzyıl Başında Uşak'ta Kurulan İp Fabrikaları
17. Mehmet Karayaman. Uşak'a Demiryolunun Gelişi ve Sonuçları

18. Murat Öntuğ. Osmanlı Dönemi Uşak'taki Dini Yapılar: Camiler ve Mescitler
19. İsmail Özmen. Hacım Sultan Zaviyesi ve Vakfiyesi
20. Mehmet Salih Erkek. Uşak'ta İttihatçı Bir Mektep Müdürü: Ahmet Tahir Efendi (1876-1922)
21. Mehmet Karayaman. İlkler Şehri Uşak'ta Elektriğin Serüveni
22. Mehmet Karayaman. Chp Parti Müfettişleri Raporlarına Göre Uşak (1935-1950)
23. Mehmet KEYVANOĞLU. Kurtuluş Savaşı'nda Uşak Anıları. Akarcalı Medresesi
24. Mustafa Tatçı. Bir Allah Delisi: Tahsin Çakmak
25. İbrahim Etem Çakır. Uşak Kazası (1676 Tarihli Avarız Defterine Göre)

Ansiklopedi

1. Alaeddin Uşşaki. Evliyalar Ansiklopedisi
2. İsmail Orman. Ulucami. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 42
3. Hacım Sultan. Ahmet Yaşar Ocak. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 14

4. Murat Öntuğ. Ahi Gasasız Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I
5. Murat Öntuğ. Ahi Baba Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi. Cilt I
6. Murat Öntuğ. Ahi Baba Çeşmesi. Ahilik Ansiklopedisi Cilt I
7. Murat Öntuğ. Ahi Hoca Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi
8. Murat Öntuğ. Ahi Mehmed Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi
9. Murat Öntuğ. Ahi Ziyaretçi Zaviyesi. Ahilik Ansiklopedisi

WEB

1. http://www.kulturportali.gov.tr/
2. http://www.evliyalar.net/
3. https://ismailhakkialtuntas.com/
4. eskiusakarastirmalarimerkezi.blogspot.com/
5. http://metlidede.blogspot.com.tr/
6. https://sufizmveinsan.wordpress.com/
7. www.usakport.com/
8. http://www.hacımsultan.com.tr/
9. https://usak.academia.edu/Departments/History/Documents?page=4
10. www.usakkulturturizm.gov.tr/